

POSLIJERATNI PROTUKOMUNISTIČKI OTPOR: DJELOVANJE „BANDE“ DUVANJSKOG KRIŽARA MIRKA KAPULICE NA PROSTORU CETINSKE KRAJINE KROZ ARHIV OPUNOMOĆSTVA UDB-E ZA KOTAR SINJ

Blanka MATKOVIĆ
Zagreb, Hrvatska

UDK: 323.28(497.1)“1944/1990“
DOI: ypn4ocd6v9
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 7. travnja 2023.

Iako je uspostavom višestranačja omogućeno istraživanje protukomunističkog otpora u prvim poslijeratnim godinama, u historiografiji je broj radova koji se bave ovom problematikom još uvijek skroman. Stoga se u ovom radu autorica fokusira na djelovanje križarske skupine Mirka Kapulice. Dio Kapuličine mreže jataka djelovao je na području Cetinske krajine, a pokušaj rekonstrukcije temelji se uglavnom na UDB-inim dosjeima njegovih „jataka“ koji se čuvaju u fondu Sekretarijata za unutrašnje poslove u Državnom arhivu u Splitu.

Ključne riječi: Drugi svjetski rat, represija, protukomunistički otpor, Cetinska krajina, Hercegovina, križari, Mirko Kapulica.

UVOD

Tijekom Drugog svjetskog rata i u prvim godinama poraća hrvatsko stanovništvo bilo je izloženo različitim oblicima represije koja je dosegla vrhunac između jeseni 1944. i ljeta 1945. U tom razdoblju masovni zločini događali su se diljem zemlje, a brojni hrvatski zarobljenici – vojnici i civili – mučeni i likvidirani na stotinama stratišta od Slovenije do Makedonije. Nakon tog razdoblja represija je nastavljena prema različitim „neprijateljima“ i u različitim oblicima. Nedostupnošću izvora i nepostojanjem demokratskih sloboda bilo kakva znanstvena istraživanja tih događaja bila su onemogućena. Osobito su velom tajne bili obavijeni pokušaji protukomunističkog otpora, naročito djelovanje križarskih skupina diljem Hrvatske, ali i Bosne i Hercegovine. Takvi pokušaji vojnog otpora uglavnom će biti okončani tek šest godina nakon završetka Drugog svjetskog rata zarobljavanjem duvanjskog križara Mirka Kapulice 1950. godine te uhićenjem imotskog križara i nekadašnjeg pripadnika Kapuličine križarske skupine Nedjeljka Piplice 1951. godine. No protukomunistički otpor time neće nestati. Umjesto pokušaja vojnog otpora, nastavljeno je djelovanje

brojnih skupina koje će pružati politički otpor,¹ poput na primjer Hrvatskog oslobodilačkog pokreta,² iako treba podsjetiti da su tajne organizacije hrvatske mladeži i drugih osnovane već krajem svibnja 1945. godine,³ te su u prvim poslijeratnim godinama djelovale paralelno s križarskim organizacijama⁴.

Jonjić upozorava da je križarski pokret od samoga početka bio osuđen na neuspjeh jer su na vanjskopolitičkom planu razbijanje Jugoslavije i uspostava neovisne hrvatske države bili isključeni, a na unutarnjem planu su masovni pokolji i represija svakodnevno sužavali prostor djelovanja.⁵ Međutim, u trenutku nastajanja križarskih organizacija situacija se činila znatno kompleksnijom zbog čega povjesničar Ante Delić ističe da je potrebno analizirati međusobne odnose političkih i vojnih dužnosnika Nezavisne Države Hrvatske (NDH) kojima je uspjelo izbjeći zarobljavanje i izručenje, a koji su imali udjela u poslijeratnom organiziranju.⁶ Ovdje napose valja istaknuti pragmatična razmišljanja Ante Pavelića o ulozi Vladka Mačeka čije su ime i ugled na Zapadu imali znatno veću težinu od Pavelićeva. Stoga se od Mačeka očekivalo daljnje zalaganje za hrvatske nacionalne interese kod zapadnih saveznika, kako je već ranije bilo dogovoreno u Zagrebu početkom svibnja 1945. godine. Time bi Maček preuzeo političku borbu s ciljem ponovne uspostave hrvatske države, a unatoč njegovim razmimoilaženjima s Pavelićem, nade u promjenu Mačekova političkog smjera podupirale su izjave njegovih suradnika. Čak je i Pavelićev bliski suradnik Erih Lisak komunističkim istražiteljima izjavio da je vjerovao u „uspješnu akciju Mačeka u inozemstvu“.⁷ Dostupni britanski dokumenti također potvrđuju ugled koji je Maček uživao u inozemstvu zbog čega je zauzet stav da „nema govora o izručenju Mačeka Titu“.⁸

Vjera u Mačeka održavana je i u Hrvatskoj, posebno u područjima gdje se uspostavom komunističke vlasti ponovo počeo širiti autoritet Hrvatske seljačke

¹ Vidi: Wolfy KRAŠIĆ, *Hrvatski pokret otpora*, Zagreb, 2018.

² Vidi: Darko UTOVAC, Tajna organizacija Hrvatski oslobodilački pokret (HOP) u Vidu kod Metkovića 1963. godine, *Politički zatvorenik*, br. 292., srpanj/kolovoz/rujan 2022., 5 – 10.

³ Tomislav JONJIĆ, Organizirani otpor jugoslavenskom komunističkom režimu u Hrvatskoj 1945. – 1953., 11, https://www.tomislavjonjic.ic.hr/knjige_otpor.pdf, posjećeno 12. 10. 2022. Rad je prethodno objavljen na engleskom jeziku u *Review of Croatian History*, časopisu koji objavljuje Hrvatski institut za povijest, god. 3/2007, br. 1, 109 – 145.

⁴ Blanka MATKOVIĆ, Prilog poznavanju povijesti grada Splita i okolice u poratnom razdoblju (1946. – 1947.): nepoznati detalji iz dosjea Frane Tente, *Tusculum: časopis za solinske teme*, Vol. 10, No. 1, Solin, 2017., 145 – 160.

⁵ T. JONJIĆ, Organizirani otpor jugoslavenskom komunističkom režimu u Hrvatskoj 1945. – 1953., 7.

⁶ Ante DELIĆ, *Djelovanje Ante Pavelića od 1945. do 1953.*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2016., 63.

⁷ A. DELIĆ, *Djelovanje Ante Pavelića od 1945. do 1953.*, 67.

⁸ A. DELIĆ, *Djelovanje Ante Pavelića od 1945. do 1953.*, 67.

stranke (HSS). Tako je u izvješću OZN-e južnodalmatinskog područja od 22. studenog 1944. predloženo „da se ovo ‘kolo’ razbije u zametku“. HSS je naročiti problem predstavljao u Konavlima gdje je bio najjači, a među tamošnjim HSS-ovcima isticao se upravo Pero Bakić, „aktivni naš protivnik, Mačekovac, iz Čilipa – Konavle“. Štoviše, „kada su otišle ustaše iz Konavala povukao se u ilegalstvo i danas se nalazi u šumi“, a s njime se nalazilo još nekoliko križara „pa su vjerojatno povezani i sa četnicima koji se ponekad viđaju na tom području“.⁹ Nakon proslave sv. Vlaha u Dubrovniku u veljači 1945., pojavili su se letci u kojima su navodno „veličani“ Pavelić i Maček.¹⁰ Govoreći o pokušaju uspostave kontakta s Bakićem, Jakov Andrijuć, jedan od uhićenih poznanika dominikanca fra Dominik Barača, izjavio je da je skupina Dubrovčana povezana s Baračem razgovarala o Bakićevim navodnim vezama s Englezima koji su ga navodno uzdržavali te navodnom Bakićevu boravku u Italiji te je zaključeno da je potrebno provjeriti ove navode i uspostaviti vezu s Bakićem zbog čega mu je upućeno pismo.¹¹ Ovaj primjer također potvrđuje da su sudionici protukomunističkog otpora barem na nekim područjima Hrvatske održavali ne samo vjeru u Mačeka nego i nadu u pomoć od strane zapadnih saveznika.

No Pavelićevu vjeru „da će Amerika obnoviti Hrvatsku i pomoći naše Oružane snage“ ipak nije podupirao general Vjekoslav Luburić koji je još 6. svibnja 1945. odlučio „otići u šume“ i „sakupiti sve zalutale ili one koji se odbiju predati“ s ciljem nastavka borbe protiv komunista.¹² Kako Delić zaključuje, nedvojbeno je jedna od glavnih pretpostavki u poslijeratnom organiziranju bivših visokih dužnosnika NDH protiv jugoslavenske države bilo postojanje nesuglasica među zapadnim saveznicima bez kojih bi svi eventualni planovi bili unaprijed osuđeni na propast, no podjednako je važno bilo ustanoviti točnu situaciju u zemlji, naročito uzevši u obzir glasine o „jakim snagama“ koje su kolale.¹³ Stoga je već u ljeto 1945. ustaški

⁹ Hrvatska – Državni arhiv u Splitu (dalje: HR-DAST), *SUP za Dalmaciju*, Izvješće OZN-e južnodalmatinskog područja Odsjeku OZN-e za oblast VIII. korpusa, 22. 11. 1944., Broj 460/44 (prethodno kutija 169). Blanka MATKOVIĆ, Ivan PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948., počinjeni od pripadnika NOV, JA, OZN-e i UDB-e, Dokumenti*, 2011., 220 – 225., https://www.academia.edu/1773275/ZLO%C4%8CINI_I_TEROR_U_DALMACIJI_1943.-1948._PO%C4%8CINJENI_OD_PRIPADNIKA_NOV_JA_OZN-e_i_UDB-e_DOKUMENTI_War_Crimes_and_Terror_in_Dalmatia_Between_1943_and_1948...-Documents_, posjećeno 8. 8. 2022.

¹⁰ HR-DAST, *Pokrajinski/oblasni komitet KPH za Dalmaciju*, kut. 26, KP-26/245. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 226 – 229. Mate RUPIC, Vladimir GEIGER, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946., Dokumenti, Dalmacija, SlavonSKI Brod – Zagreb*, 2011., 336 – 338.

¹¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje fra Dominika Barača, Izjava Jakova Andrijućija, 3. 6. 1945.

¹² A. DELIĆ, *Djelovanje Ante Pavelića od 1945. do 1953.*, 68.

¹³ A. DELIĆ, *Djelovanje Ante Pavelića od 1945. do 1953.*, 68 – 69.

bojnik Ante Vrban otišao u Hrvatsku gdje je od seljaka doznao da križari „postoje i da su ih pune šume“.¹⁴ Iako je sredinom 1945. bilo više prelazaka manjih skupina i drugih pojedinaca u Hrvatsku, Delić navodi da između njih i bivšeg vodstva NDH nije bilo kontakata, a posebno ne naloga za prebacivanje zbog čega se ne može prihvatiti zaključak povjesničara Zdenka Radelića kako je sredinom 1945. došlo do intenzivnije djelatnosti Pavelića, Lisaka i Moškova „na povezivanju emigracije s križarima i na ubacivanju ustaških časnika u Hrvatsku“. Štoviše, Delić ističe da su za početak intenzivnije djelatnosti nužne bile organiziranost i povezanost kojih u tom trenutku nije bilo. Čak je i Pavelić zagovarao strpljenje te je odgovarao Eriha Lisaka od povratka u zemlju u namjeri da stekne uvid u prilike u Hrvatskoj.¹⁵ O tadašnjoj Pavelićevoj vjeri u zapadne saveznike svjedoči i stav da su za izručenja odgovorni pojedini engleski zapovjednici koji su to činili na svoju ruku, a za izručenje dijela vlade NDH uporno je tvrdio da ih nisu predali Englezi, nego su vjerojatno „upali u ruke partizana“.¹⁶

Neovisno o Paveliću, do prve jasno formulirane ideje o obavještajno-propagandnom djelovanju dolazi tek u listopadu 1945. kada je general Vilko Pečnikar ustvrdio da su uvjeti za emigrantsko političko djelovanje povoljniji u Italiji nego u Austriji, uključujući organiziranje obavještajne službe „za dobivanje podataka iz zemlje i slanje promidžbenog materijala u zemlju“.¹⁷ Unatoč tomu, Delić zaključuje da se na temelju dostupnih izjava može zaključiti da tijekom 1946. godine još uvijek nije postojao nikakav razrađen plan o protujugoslavenskom gerilskom djelovanju.¹⁸ U stvari, u proljeće iste godine Vrban po odobrenju Ante Pavelića po drugi put odlazi u Hrvatsku s ciljem da utvrdi „stanje i jakost oružanih skupina po šumama“.¹⁹ U ovim trenucima Pavelić je još uvijek bio protiv vojne akcije u tadašnjoj Jugoslaviji upozorivši „da prilike ni u Domovini ni u svijetu nisu takve, da bi pružale ikakve izgleda za uspjeh akcije“.²⁰ Vrban se vratio u Austriju u jesen 1946. izvijestivši da je proputovao Slavoniju, Bosnu i Hercegovinu „našavši posvuda manje ili veće grupe hrvatske vojske, koje su bile uglavnom međusobno još nepovezane i to napose radi pomanjkanja viših časnika“.²¹ Stoga je zaključeno kako je potrebno započeti sustavnu akciju u domovini s ciljem „povezivanja i

¹⁴ Kazimir KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede. Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990.*, I. sv., Zagreb, 2017., 59.

¹⁵ A. DELIĆ, *Djelovanje Ante Pavelića od 1945. do 1953.*, 69 – 71.

¹⁶ A. DELIĆ, *Djelovanje Ante Pavelića od 1945. do 1953.*, 72.

¹⁷ A. DELIĆ, *Djelovanje Ante Pavelića od 1945. do 1953.*, 78.

¹⁸ A. DELIĆ, *Djelovanje Ante Pavelića od 1945. do 1953.*, 91.

¹⁹ A. DELIĆ, *Djelovanje Ante Pavelića od 1945. do 1953.*, 93 – 95.

²⁰ A. DELIĆ, *Djelovanje Ante Pavelića od 1945. do 1953.*, 98.

²¹ K. KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede. Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990.*, I. sv., 60.

jedinstvenog vojnopolitičkog organiziranja spomenutih grupa u svrhu vođenja hrvatskog narodnog otpora²². Bio je to početak buduće akcije čije je službeno ime bilo „Deseti travnja“, a koja će uslijed zime i potrebnih priprema započeti tek u svibnju 1947. godine.²³ Međutim, kako upozorava Katalinić, stanje u hrvatskim šumama je 1947. bilo znatno drugačije jer je uslijed djelovanja jugoslavenskih represivnih organa i likvidacija broj križara do 1. ožujka 1947. opao na samo 337 u Hrvatskoj, odnosno 643 u Bosni i Hercegovini.²⁴ Do dolaska Ante Vrbana, Ljube Miloša i Luke Grgića u zemlju, stanje je bilo još gore pa su oni u lipnju 1947. izvijestili da „u šumama nema apsolutno nikoga“, „teror od strane partizana je ogroman“, a „narod je strašno razočaran“, „psuje po angloamerikancima“ te se „boje i pomisliti na emigraciju kad vide tolika izručenja“.²⁵

Jonjić zaključuje da je križarski pokret bio važniji i zanimljiviji kao simptom narodnog raspoloženja i kao dokaz kontinuiteta borbe za državnu neovisnost.²⁶ Da je tomu tako dokazuje i činjenica da su, unatoč tomu što nisu uspjeli ostvariti svoje ciljeve, križari ušli u legendu pa je tako jedna od pjesama koja se mogla čuti u Hercegovini glasila „Berlin pao Roško Polje nije u njemu se Kapulica krije“.²⁷ Upravo je djelovanje križarske skupine duvanjskog križara Mirka Kapulice na području Cetinske krajine gdje je djelovao veći broj njegovih suradnika središnja tema ovoga rada.

Zanemarivi broj sačuvanih arhivskih dokumenata predstavlja osobit izazov u istraživanju križarskih skupina. Ipak, Radelić ističe da su uspostavljanjem samostalne hrvatske države i uvođenjem višestranačja stvoreni uvjeti nužni za cjelovitu obradu ove problematike.²⁸ Naime, hrvatskim je arhivima u više navrata predavano arhivsko gradivo koje sadrži vrijedne podatke, no čak i površnim uvidom u spomenute dokumente s lakoćom se može zaključiti da su izuzetno fragmentarni te očito izdvajani iz većih cjelina koje su se nekoć čuvale na drugim mjestima. Ovo drastično otežava rekonstrukciju djelovanja pojedinih križarskih skupina, naročito onih koje su usko surađivale s križarskim

²² K. KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede. Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990.*, I. sv., 61.

²³ Opširnije o ovoj operaciji vidi: Nikola ČOLAK, *Akcija deseti travanj u svijetlu krunskog svjedočanstva Ivana Prusca i dokumentacije*, Središnjica za proučavanje hrvatske povijesti, Padova, 1989. Fra Martin PLANINIĆ, *Tko je izdao Kavrana*, Zagreb, 1994. Ivan PRUSAC, *Tragedija Kavrana i drugova. Svjedočanstvo preživjelog*, 1. domovinsko neizmijenjeno izdanje, Rijeka, 1996.

²⁴ K. KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede. Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990.*, I. sv., 62.

²⁵ K. KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede. Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990.*, I. sv., 62.

²⁶ T. JONJIĆ, *Organizirani otpor jugoslavenskom komunističkom režimu u Hrvatskoj 1945. – 1953.*, 7.

²⁷ Ivica LUČIĆ, *Hrvatska protukomunistička gerila u Bosni i Hercegovini*, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3, Zagreb, 2010., 643.

²⁸ Zdenko RADELIĆ, *Križari: ustaška gerila 1945. – 1950. – problemi istraživanja*, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, Zagreb, 2000., 5.

skupinama na području Bosne i Hercegovine, a o kojima je u hrvatskim arhivima sačuvana iznimno skromna količina izvora. Ipak, na temelju dostupnih dosjea pojedinih članova takvih skupina, a naročito njihovih suradnika (jataka), moguće je barem djelomično prezentirati ovaj, još uvijek mahom tajnoviti dio suvremene hrvatske povijesti.

REPRESIJA NA DALMATINSKOM PODRUČJU KRAJEM 1944. I POČETKOM 1945. GODINE

Nakon završetka vojnih operacija u pojedinim dijelovima Dalmacije krajem listopada 1944. do zauzimanja Knina u prosincu 1944., brojni zarobljenici likvidirani su na kninskom i drniškom području o čemu je izvijestio III. odsjek Odjeljenja za zaštitu naroda (OZN-a) za Hrvatsku. Tako se u izvješću poslanom 13. travnja 1945. komesaru Glavnog štaba Hrvatske ističe da je „prilikom borbi kod Knina vojno-obavještajni oficir divizije koji je kasnije došao u vojno-obavještajni odsjek GŠH izjavio je da tokom borbi za Knin dva dana nije mogao dobiti na saslušanje nijednog zarobljenika iako su jedinice zarobljavale u velikom broju“ jer su „zarobljenici odvađani još za toka borbe par stotina metara na stranu i bez saslušanja strijeljani“.²⁹ Mnogi zarobljenici zadržani su u logorima u Kninu, Drnišu, Sinju, Splitu i drugdje. Osim logora na Firulama, u Splitu je postojao i logor u tvrđavi Gripe za koji je sačuvan nešto veći broj dokumenata, uključujući i djelomični popis likvidiranih.³⁰ Pojedini pripadnici Hrvatskih oružanih snaga (HOS) uskoro su mobilizirani, a tek rijetki pušteni svojim kućama. Bilo je i onih koji će prilikom transporta bježati i priključivati se onima koji su izbjegli zarobljavanje i zaklon potražili u planinama i drugim teško dostupnim lokacijama. Među njima je, na primjer, bio i Ivan Milas iz Čapljine koji će u Splitu pobjeći prilikom prebacivanja na brod te se povući na Vran planinu u Bosni i Hercegovini gdje će se priključiti skupini križara pod zapovjedništvom Stjepana

²⁹ Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, (dalje: HR-HDA), *OZN-a za Hrvatsku*, 2.26. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 694 – 695. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 428 – 429.

³⁰ Popis logoraša na Gripama pronađen je u Državnom arhivu u Splitu i objavljen je u zbirci dokumenata koju je pod naslovom *Split i srednja Dalmacija u dokumentima Ozne i Udbe (1944. – 1962.)*, *Zarobljenički logori i likvidacije* priredila Blanka Matković (Hrvatska družba povjesničara „Dr. Rudolf Horvat“ i Kulturno društvo Trilj, Zagreb – Trilj, 2017., 83 – 244.). Potrebno je naglasiti da se vjerojatno radi o nepotpunom dokumentu koji je nastao krajem 1944. godine, pa se na temelju njega ne može sa sigurnošću ustanoviti koliko je doista zarobljenika s biokovsko-neretvanskog područja bilo zatvoreno u Splitu.

Sičaje Gegana, a nakon odvajanja od Sičaje Milasova križarska skupina djelovat će na neretvanskom području.³¹

BJeguncima su se priključivali i oni koji su jednostavno željeli izbjeći mobilizaciju u partizanske postrojbe. Naime, prema podacima opunomoćenog oficira za V. brigadu I. Hrvatske divizije Korpusa narodne obrane Jugoslavije (KNOJ) u jesen 1944. u Dalmaciji se nalazilo oko 11 tisuća pripadnika Hrvatskih oružanih snaga i četnika. Od tog broja čak tri tisuće hrvatskih vojnika nalazilo se u srednjoj Dalmaciji, odnosno ponajviše na prostoru od Sinja do Dicma gdje je u listopadu 1944. uništeno ili zarobljeno oko 2000 vojnika. Neposredno nakon završetka borbi na istom području, odnosno od Kamešnice do Mosora, nalazilo se oko 90 hrvatskih vojnika i partizanskih dezertera koji su se skrivali, no krajem godine taj se broj povećao na 120 uslijed masovnijeg dezertiranja iz 20. divizije. Postrojbe KNOJ-a veoma su brzo zarobile 45 osoba, a u suradnji s bosansko-hercegovačkim KNOJ-em još 30 u pograničnom području.³² Osim bivših pripadnika Hrvatskih oružanih snaga, odbjeglih logoraša i dezertera, pred novim vlastima skrivali su se i oni koji su se odmetnuli iz straha pred uhićenjem,³³ a u sjevernim hrvatskim predjelima i pristaše HSS.³⁴

Njihova bojazan nije bila neopravdana jer su se jugoslavenski komunisti još u ljeto 1944. ubrzano počeli pripremati za uspostavu vlasti i obračun s političkim neistomišljenicima. Naime, 25. srpnja 1944. OZN-a VIII. korpusa poslala je dopis opunomoćeniku OZN-e Komande splitskog područja u kojemu je zatraženo da težište rada bude usmjereno „najviše i uglavnom na sređivanje kartoteke narodnih neprijatelja, špijuna, agenata itd. u oslobođenim i neoslobođenim gradovima i selima, a naročito ovim posljednjim“.³⁵ Slični dopisi sačuvani su na primjer i za Makarsku gdje je 12. srpnja 1944. Kotarski NOO zatražio od Općinskog NOO-a da najkasnije do 30. srpnja dostavi „knjigu narodnih neprijatelja“ odnosno tzv. „Crnu knjigu“.³⁶

³¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Ivice Milasa.

³² HR-HDA, *OZN-a za Hrvatsku*, 13.2. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 94 – 97.

³³ Zdenko RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, Zagreb., 2011., 212.

³⁴ T. JONJIĆ, *Organizirani otpor jugoslavenskom komunističkom režimu u Hrvatskoj 1945. – 1953.*, 7 – 8.

³⁵ HR-DAST, *Opunomoćstvo OZN-e pri Komandi splitskog područja*, kut. 47. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 316. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 125.

³⁶ HR-DAST, *Kotarski NOO Makarska*, kut. 51, NOO-51/1017. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 308. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 117. Blanka MATKOVIĆ, Stjepan ŠTIMAC, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944. – 1965.)*, *Likvidacije i progoni*, Zagreb, 2018., 881.

Već u tom razdoblju djelovanje Komunističke partije (KP) i represivnih organa nije bilo ograničeno samo na popisivanje, nego je obuhvaćalo likvidacije i zahtjeve za provedbu istih. Tako se u jednom dokumentu ističe da je „IV. splitska brigada u akciji na Kijevo, uhvatila oko 20 narodnih neprijatelja, koji su se prema podacima Vrličkog Odreda mogli streljati, što je i učinjeno ali bez prethodnog ikakvog preslušanja i bar formalne presude“ te da je „u akciji ubijeno i oko 20 žena iz istog sela“, a to je učinjeno kao „odmazda, što su tamo prije samog napada zaklati neki drugovi i drugarice, a u čemu su učestvovala čak i žene“.³⁷ Osim toga, „na sektoru Mosora, gdje operišu jedinice Mosorskog odreda streljano je u posljednje vrijeme više ljudi, za koje se je imalo podatke da saraduju sa okupatorom i narodnim neprijateljima, ali streljanja su izvršena bez ikakova suđenja od strane naših vojnih sudova“.³⁸ Dana 9. kolovoza 1944. Kotarski komitet KP Sinj obavijestio je Vojni sud Oblasti VIII. korpusa pri Komandi cetinskog područja da je pojedine osobe potrebno likvidirati.³⁹ Općinski komitet KP Makarska dostavio je 22. listopada 1944. OZN-i popis 15 osoba koje su „po svojim djelima zaslužile da ih se likvidira“.⁴⁰ Zahvaljujući temeljitim pripremama, dana 26. i 27. listopada 1944., dakle u prva 24 sata zauzimanja grada, u najvećem dalmatinskom gradu Splitu zatvoreno je navodno preko 300 osoba,⁴¹ što je u odnosu na tadašnji broj stanovnika bila visoka brojka. O radu represivnih organa nove vlasti u Splitu zabilježeni su relativno oskudni podatci. „Organi gonjenja OZN-e hapsili su i zatvarali narodne neprijatelje, udarne grupe čuvale red, a organizirano su preuzimana neprijateljska sjedišta“, navodi Gazin u svom prilogu o zauzimanju Splita.⁴² S obzirom na činjenicu da do ovog trenutka nisu provedena sustavna istraživanja partizanskih zločina u Splitu s cjelovitim popisima žrtava, nemoguće je reći o kolikom ukupnom broju uhićenih i likvidiranih bi se moglo raditi.

O likvidacijama splitskih logoraša i drugih zarobljenika na dalmatinskom području već u prvim tjednima po uspostavi nove vlasti svjedoči i sačuvano izvješće Drage Desputa, člana Sudskog odsjeka Glavnog štaba NOV i PO

³⁷ HR-HDA, *OZN-a za Hrvatsku*, 11.3.3. Blanka MATKOVIĆ, *Split i Srednja Dalmacija u dokumentima OZN-e i UDB-e 1944. – 1962., Zarobljenički logori i likvidacije*, Zagreb – Trilj, 2017., 23.

³⁸ HR-HDA, *OZN-a za Hrvatsku*, 11.3.3. B. MATKOVIĆ, *Split i Srednja Dalmacija*, 23.

³⁹ HR-DAST, *Vojni sud 8. korpusa NOVJ*, kut. 1. B. MATKOVIĆ, *Split i Srednja Dalmacija*, 23. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 327 – 328. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 135.

⁴⁰ HR-HDA, *OZN-a za Hrvatsku*, 11.40.3. B. MATKOVIĆ, *Split i Srednja Dalmacija*, 23.

⁴¹ Ratna kronika Splita, <http://www.ratnakronikasplita.com/kronika/1944-2>, posjećeno 3. 2. 2022.

⁴² Hugo GAZIN, *Pripreme za oslobođenje Splita, Split u Narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941. – 1945.*, Zbornik radova, ur. Miroslav Ćurin, Split, 1981., 459.

Hrvatske, upućeno Centralnom komitetu KPH 17. siječnja 1945. U njemu Desput navodi da je tijekom boravka u Dalmaciji zapazio „stanovite nepravilnosti“ te ističe da mu je „povjerenik OZN-e za kninski sektor drug Ilija⁴³ izjavio (...), da su oni dobili direktivu, da prilikom oslobađanja uhapsu što više ljudi, jedan dio od tih, koji ispunjavaju potrebne uslove, likvidiraju, a ostali dio puste na slobodu“.⁴⁴ Štoviše, „u duhu te direktive od Dubrovnika – Knina pa do Zadra likvidiran je stanovit broj ljudi“.⁴⁵ Među likvidiranimima su bili i domaći ljudi, a „za jedan dio od likvidiranih zatraženo je od naših vojnih sudova da se izrade presude u svrhu objavljivanja, što je i učinjeno“.⁴⁶ Likvidacije su zabilježene i u kasnijem razdoblju o čemu svjedoči izvješće OZN-e o stanju u postrojbama Hrvatske divizije KNOJ-a od 5. srpnja 1945. u kojemu se spominju „konspirativna“ strijeljanja „špijuna“.⁴⁷

Citirani dokumenti jasno oslikavaju razmjere komunističke represije u Dalmaciji u prvim tjednima i mjesecima po zauzimanju dalmatinskih gradova i sela, ali i ozračje koje je vladalo u trenucima kada su u Dalmaciji osnivane prve križarske skupine. Desputovo izvješće također potvrđuje da su u splitskim zatvorima zlostavljani potpuno nedužni građani, da su iz splitskih logora zatvorenici odvođeni na likvidacije pod izlikom mobilizacije u partizanske postrojbe te da su u pojedinim slučajevima zarobljenici doista upućivani u partizanske postrojbe, ali s ciljem lakše likvidacije kada je procijenjeno da ih sud ne bi osudio na smrt.⁴⁸ Stoga ne začuđuje broj onih koji su u tom razdoblju sigurnost potražili na skrovitim mjestima, često uz podršku rodbine koja ih je opskrbljivala hranom i obavještavala o kretanju vojske i milicije.⁴⁹

⁴³ Ilija Grubić, organizacioni sekretar OK KPH Knin.

⁴⁴ HR-HDA, *CK SKH, Ratno gradivo*, kut. 13, KP-42/2842. B. MATKOVIĆ, *Split i Srednja Dalmacija*, 314 – 327. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 83 – 88. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 288 – 301.

⁴⁵ HR-HDA, *CK SKH, Ratno gradivo*, kut. 13, KP-42/2842. B. MATKOVIĆ, *Split i Srednja Dalmacija*, 314 – 327. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 83 – 88. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 288 – 301.

⁴⁶ HR-HDA, *CK SKH, Ratno gradivo*, kut. 13, KP-42/2842. B. MATKOVIĆ, *Split i Srednja Dalmacija*, 314 – 327. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 83 – 88. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 288 – 301.

⁴⁷ HR-HDA, *OZN-a za Hrvatsku*, 13.1.1. B. MATKOVIĆ, *Split i Srednja Dalmacija*, 390 – 391. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 120 – 122. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 481 – 483.

⁴⁸ HR-HDA, *CK SKH, Ratno gradivo*, kut. 13, KP-42/2842. B. MATKOVIĆ, *Split i Srednja Dalmacija*, 314 – 327. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 83 – 88. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 288 – 301.

⁴⁹ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 212.

KRIŽARI NA GRANIČNOM DALMATINSKO-HERCEGOVAČKOM PROSTORU: DJELOVANJE DUVANJSKOG KRIŽARA MIRKA KAPULICE

U Dalmaciji su se križari pojavili gotovo isključivo u njezinu brdovitom dijelu, napose u područjima vezanima uz planinske masive Biokova, Dinare, Promine, Svilaje te Velebita gdje su utočište nalazili križari sa zadarskog područja.⁵⁰ Iako su prve križarske skupine na dalmatinskom prostoru osnovane još 1944., uspješnim akcijama KNOJ-a i OZN-e veoma je brzo dolazilo do njihova osipanja, pa se djelovanje pojedinih skupina svelo na puko preživljavanje. Tako je na Biokovu i neretvanskom prostoru broj križara od 1400 do 1500 pao na otprilike 500 u srpnju 1945.⁵¹ O ovim prvim mjesecima osnivanja križarskih skupina svjedoče brojni dokumenti. Tako se u izvješću OZN-e za Srednju Dalmaciju za veljaču i ožujak 1945. navodi da „o bilo kakvim neprijateljskim organizacijama ne može se govoriti, niti o bilo kakvom organizovanom radu neprijatelja, osim pojedinačnih ispada pristalica raznih reakcionarnih grupa, što se u zametku suzbija protuakcijama naših organizacija, a u težim slučajevima same OZNE“.⁵² U zapisniku savjetovanja Opunomoćstva OZN-e III. odsjek za oblast VIII. korpusa Narodnooslobodilačke vojske (NOV) Jugoslavije od 1. i 2. ožujka 1945. Petar Ljuština ističe da su „ustaške“ organizacije „zahvaljujući našim vojničkim i političkim udarcima danas mrtve“ iako to ne znači da je njihovo djelovanje potpuno prestalo te se osvrće na problem križara i potrebu njihove brze likvidacije.⁵³ U izvješću OZN-e za Srednju Dalmaciju za travanj 1945. zabilježeno je da na prostoru kotara Solin – Split „ustaških i četničkih elemenata ima u svim selima, grupišu se i ubacuju razne parole“.⁵⁴ U narednom izvješću za svibanj 1945. OZN-a za Srednju Dalmaciju javlja o pojačanom radu „reakcije koja se vrlo brzo snašla i prilagodila svoj rad uslovima po završetku rata“.⁵⁵ Štoviše, „reakcija u svome radu u mnogome koristi neaktivnost, pa čak

⁵⁰ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 453.

⁵¹ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 458.

⁵² HR-HDA, *OZN-a za Hrvatsku*, 11.31.9. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 405 – 410. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 367 – 371.

⁵³ HR-HDA, *OZN-a za Hrvatsku*, 11.3.1. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 97 – 110. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 390 – 396.

⁵⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Izvještaj OZNA-e za srednju Dalmaciju za travanj 1945. godine (prethodno kutija 168). B. MATKOVIĆ, *Split i Srednja Dalmacija*, 49. B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 417 – 441.

⁵⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Izvještaj OZNA-e za srednju Dalmaciju za svibanj 1945. godine, 3. 6. 1945., br. 714/45 (prethodno kutija 168). B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 460 – 472.

i odsutnost našeg političkog djelovanja u selima od kojih su se naši politički rukovodioci po oslobodjenju i previše udaljili“.⁵⁶

Radelić ističe da je upravo Dalmacija prednjačila u prelaženju bosansko-hercegovačkih križara na hrvatski teritorij.⁵⁷ Ovo je posebno bilo zamjetno u splitskom zaleđu na primjerima duvanjskog križara Mirka Kapulice koji se povezao s imotskim križarima i razvio mrežu suradnika na području Cetinske krajine te Ivana Milasa iz Čapljinje koji se zadržavao i na neretvanskom prostoru. Tako su, na primjer, neretvanske križarske skupine djelovale na području od Metkovića do Mostara zbog čega im je bilo teško ulaziti u trag. Među njima je bilo ljudi s obje strane granice, a svojim djelovanjem su prema navodima Službe državne sigurnosti (SDS) uspjeli zastrašiti „aktiviste“ u Hercegovini i na metkovskom području. Iako im je OZN-a BiH uz potporu bataljuna KNOJ-a „stalno bila za petama“, križari koji su odlično poznavali teren su se često premještali s jednog područja na drugo što je otežavalo potragu.⁵⁸ Stoga je Opućništvo OZN-e u Metkoviću bilo prisiljeno izvršiti „niz kombinacija“ s ciljem likvidacije križarskih skupina, iako su pojedinci uspjeli izbjeći zasjeđe i pobjeći. Do čestih prijelaza granice dolazilo je i na području Imotske krajine gdje su zajednički djelovali imotski i hercegovački križari, posebno oni iz okolice Tomislavgrada i Posušja,⁵⁹ koji su se u trenutcima kada su na tom području bili ugroženi prebacivali na Vran planinu i pridruživali križarskoj skupini već spomenutog Mirka Kapulice.⁶⁰

Poteškoću komunističkim vlastima u identificiranju, lociranju i hvatanju križara predstavljali su konfiguracija terena, nacionalna struktura, odnosno povezanost Hrvata u Dalmaciji s onima u Hercegovini te lakša prohodnost granice koja je omogućavala prebacivanje križara iz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku i obratno.⁶¹ O značaju konfiguracije i povezanosti dalmatinskog i hercegovačkog prostora u odnosu prema djelovanju križarskih grupa svjedoči i elaborat Službe državne sigurnosti pod naslovom „Rekonstrukcija banditizma

⁵⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Izvještaj OZNA-e za srednju Dalmaciju za svibanj 1945. godine, 3. 6. 1945., br. 714/45 (prethodno kutija 168). B. MATKOVIĆ, I. PAŽANIN, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943. – 1948.*, 460 – 472.

⁵⁷ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 460.

⁵⁸ HR-HDA, *Služba državne sigurnosti (SDS) RSUP SRH* (dalje: *SDS RSUP SRH*), 015.17. Blanka MATKOVIĆ, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.), Likvidacije i progoni*, Zagreb, 2017., 912 – 932. B. MATKOVIĆ, S. ŠTIMAC, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj*, 1082. – 1202.

⁵⁹ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 462.

⁶⁰ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 460.

⁶¹ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 460.

za bivši kotar Makarska⁶². U njemu se navodi da „s obzirom da područje današnjeg makarskog kotara najvećim svojim dijelom graniči s Bosnom i Hercegovinom, to u eri banditizma banditima nije predstavljalo poteškoću povremeno boraviti i djelovati u Dalmaciji ili na terenu BiH-e“.⁶³ Štoviše, „često puta akcije organa UDB-e na hvatanju i uništenju bande, bilo to grupa ili pojedinaca, bile su dosta otežane, baš zbog toga što su ti banditi često prelazili s jednog terena na drugi i nalazili se uvijek ondje gdje im je bilo sigurnije“.⁶⁴ Osim toga, u ovakvim okolnostima broj pripadnika raznih križarskih skupina često je varirao pa brojke dostupne u izvješćima OZN-e, odnosno UDB-e treba uzeti s oprezom.

Kako je osnovna tema ovog rada rekonstrukcija djelovanja križarske skupine Mirka Kapulice upravo u tom graničnom području, odnosno na prostoru Cetinske krajine, potrebno je reći nešto više o samom Kapulici.⁶⁵ Rođen je 1912. godine u obitelji Ivana i Ive (djevojački Kolak) iz Prisoja (Tomislavgrad). Uz Stjepana Sičaju Gegana, nekadašnjeg partizanskog odbornika iz Rame koji se zbog „novog turskog zuluma“ odmetnuo već u travnju 1944.,⁶⁶ bio je jedan od najpoznatijih križara u Bosni i Hercegovini. U prosincu 1941. godine prijavio se u Zagrebu na dočasnički tečaj te je od siječnja 1942. kao ustaški vodnik raspoređen u Poglavnikov tjelesni sdrug (PTS). U Prisoju su ga 1942. uhitili i razoružali Talijani. U lipnju 1943. u Zagrebu je iz osвете ubio svoga susjeda Božu Ljubičića (i ranio Petra Čvarušića) koji mu je 1936. godine ubio brata Antu. Osuđen je na 7 godina zatvora, ali je nakon tri mjeseca amnestiran i pušten. U ožujku 1944. uhićen je zbog vrijeđanja poglavnika i države. Ubrzo je pušten i otišao je u Prisoje gdje je organizirao miliciju koja je brojala i do 600 ljudi. Na suđenju je tvrdio da je miliciju osnovao kako bi spriječio Nijemce da regrutiraju duvanske mladiće u SS Handžar diviziju. O ovim događajima ostao je i kratak zapis u mjesečnom izvješću Štaba 9. dalmatinske brigade od 28. studenog 1944. upućenom Štabu VIII. dalmatinskog korpusa, a u kojemu se navodi kako su hercegovački franjevci i dijecezanski svećenici organizatori

⁶² HR-HDA, SDS RSUP SRH, 015.17. B. MATKOVIĆ, *Imotska krajina*, 912 – 932. B. MATKOVIĆ, S. ŠTIMAC, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj*, 1082 – 1202.

⁶³ HR-HDA, SDS RSUP SRH, 015.17. B. MATKOVIĆ, *Imotska krajina*, 912 – 932. B. MATKOVIĆ, S. ŠTIMAC, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj*, 1082 – 1202.

⁶⁴ HR-HDA, SDS RSUP SRH, 015.17. B. MATKOVIĆ, *Imotska krajina*, 912 – 932. B. MATKOVIĆ, S. ŠTIMAC, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj*, 1082 – 1202.

⁶⁵ Njegov kratki životopis objavljen je u izvornom znanstvenom radu Ive Lučića „Hrvatska protukomunistička gerila u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1951.“ objavljenom u *Časopisu za suvremenu povijest*.

⁶⁶ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 492.

svih „bandi“ koje djeluju pod Kapuličnim zapovjedništvom na području zapadne Hercegovine,⁶⁷ odnosno Tomislavgrada i Posušja.⁶⁸

U proljeće 1945. Kapulica je u Konjicu ubio svoga milicionera Pavkovića jer ga je zatekao u pljački. Osumnjičio ga je i uhitio Vjekoslav Maks Luburić u Sarajevu. Pred partizanima se povukao do Dravograda. No nije se predao, nego se odlučio vratiti u Tomislavgrad. Prilikom povratka, na Vlašiću su ga ranili četnici, a krili su ga i liječili muslimani. Čim se oporavio, vratio se u duvanjski kraj i opet počeo okupljati ljude te je stupio u kontakt sa Sičajom.⁶⁹ Partizani su ga prvi put uhitili 23. prosinca 1945. u selu Potubolja (nedaleko od Tomislavgrada). S njim je bio Dane Beno, koji se ubio da ne bude zarobljen. Kapulica je neko vrijeme boravio u zatvorima u Travniku i Mostaru. Prilikom transporta vlakom, u travnju 1946. godine, pobjegao je vezan na postaji u Slavenskom Brodu. Nakon toga kretao se na prostoru između Raduše, Vrana, Čvršnice i Zavelima, pa do Biokova i Kamešnice. S obzirom da je Sičaja likvidiran u studenom 1945., tijekom zime 1945./1946. njegova križarska skupina osula se na svega nekoliko desetina, koje su pod Kapuličnim vodstvom otišli na Biokovo.⁷⁰ U Kapuličinoj grupi nalazili su se Mijo Škaro, Božo Marković, Stipe Marković, Ivica Marijanović, Benko Penavić, Niko Filipović, Jozo Kovačević, Mijo Landeka, trojica Ličana čija imena nisu zabilježena, kao i izvjesni Tono i Mijo. U svibnju 1947. spojili su se s grupom Drage Koštre kojoj su pripadali Božo Budimir, Mate Boras, Ante Čamber i Ilija Križić. Istovremeno se Kapulica u Kamešnici sastao s dalmatinskom grupom u kojoj su bili okupljeni Ante Meter, Pero Lažeta, Ivan Kegalj i Nedjeljko Piplica, a zatim i Zvonko Bernardić. Uglavnom su se zadržavali na Ljubuši, Raduši i Vranu, odnosno na širem prostoru Tomislavgrada i Rame, no također su djelovali i na područjima kotareva Livno i Sinj.⁷¹ Upravo su tijekom boravka na Raduši izradili križarsku zastavu, a radi jačanja i širenja organizacije te jačanja dojma kod pomagača u ljeto 1948. godine osnovali su „Prvu hrvatsku diviziju kralja Tomislava“ za koju

⁶⁷ Hrvoje MANDIĆ, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraču*, doktorska disertacija, Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, 2020., 292.

⁶⁸ Amir OBHOĐAŠ, Mario WERHAS, Bojan DIMITRIJEVIĆ, Zvonimir DESPOT, *Ustaška vojnica, Oružana sila Ustaškog pokreta u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941. – 1945. (Druga knjiga, rujanj 1943. – svibanj 1945.)*, Zagreb., 2013., 160.

⁶⁹ I. LUČIĆ, *Hrvatska protokomunistička gerila u Bosni i Hercegovini*, 638.

⁷⁰ Zdenko RADELIĆ, *Povezivanje ustaškog vodstva i križara 1945. – 1947.*, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, 2002., 57.

⁷¹ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 485. HR-HDA, *SDS RSUP RH*, 015.17. B. MATKOVIĆ, *Imotska krajina*, 912 – 932. B. MATKOVIĆ, S. ŠTIMAC, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj*, 1082 – 1202.

je oznake izrađivao Piplica.⁷² Nakon oružanog sukoba s Kapulicom, Pipličina skupina se u kolovozu 1949. vratila u Dalmaciju gdje se povezala s jatcima u Zmijavcima, Lovreću, Podosoju i Zagvozdu te pasivizirala do svibnja 1951. kada su u Zagvozdu ubili Matu Pružu, milicajca na službi u zatvoru u Lepoglavi.⁷³

Progonjeni i u stalnoj borbi s vlastima, pripadnici Kapuličine skupine počinili su niz ubojstava i pljački, a žrtve su uglavnom bili komunistički aktivisti, osobe sklone režimu ili osumnjičeni za špijunažu i izdaju.⁷⁴ U izjavi koju je dao javnom tužilaštvu u Mostaru Kapulica je naveo da je 16. kolovoza 1947. u mjestu Vaboč pod Vran planinom osobno ubio svoje suborce Dragu Koštru i Miju Škaru jer se bojavao da će oni ubiti njega. Ubojstvo je pripisao Jugoslavenskoj armiji, ali su ga uskoro Koštrini ljudi napustili. Bio je to početak kraja Kapuličine skupine. Mirko Kapulica uhićen je 3. rujna 1950. u Voštanima u sinjskoj općini. Pred Okružnim sudom u Mostaru osuđen je 30. prosinca 1950. na smrt vješanjem. Zajedno s njim osuđeni su i njegov brat Tadija Kapulica te njihovi pomagači Bono Čeko, Ilija Đurić, Vinko Ćurić, Nikola Braovac, Ivan Miloloža i Ante Voloder. Način izvršenja kazne nad Kapulicom preinačen je i on je 18. travnja 1951. strijeljan u Mostaru nakon neuspješne molbe za pomilovanjem.⁷⁵ Kazna je izvršena navedenog dana u 20 sati u mjestu Bišće pokraj Mostara, u nazočnosti povjerenika OUP Ljube Zurovca, zamjenika ravnatelja okružnog zatvora Milovana Bursaća, liječnika Ibri Dadića i zapisničara Muhameda Rudana.⁷⁶ Kapuličin brat Tadija osuđen je na deset godina zatvora, no odslužio je kraću zatvorsku kaznu.⁷⁷

Lučić ističe da je Kapulica bio zadnji križar „od imena“, čovjek kojega su zatvarali ustaše, Talijani i partizani, pratili ga Nijemci, ranili četnici te konačno osudili i strijeljali komunisti. Bio je istovremeno „bandit“ i junak iza kojega su ostale priče, pjesme, nagađanja i legende.⁷⁸ Zarobljavanjem i likvidacijom Mirka Kapulice uništena je posljednja organizirana križarska skupina u Bosni i Hercegovini iako je još bilo pojedinaca i manjih grupa koje su se krile pokušavajući preživjeti. Pola godine nakon Kapuličina smaknuća, potkraj rujna 1951., uhićen je posljednji iz nekadašnje Kapuličine skupine Nedjeljko Piplica rođen 1928. u

⁷² I. LUČIĆ, Hrvatska protukomunistička gerila u Bosni i Hercegovini, 641. Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 485. HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 13. 9. 1950.

⁷³ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 486.

⁷⁴ I. LUČIĆ, Hrvatska protukomunistička gerila u Bosni i Hercegovini, 641.

⁷⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Dopis Okružnog suda u Mostaru Okružnom sudu u Splitu, 17. 3. 1951.

⁷⁶ I. LUČIĆ, Hrvatska protukomunistička gerila u Bosni i Hercegovini, 642.

⁷⁷ I. LUČIĆ, Hrvatska protukomunistička gerila u Bosni i Hercegovini, 658.

⁷⁸ I. LUČIĆ, Hrvatska protukomunistička gerila u Bosni i Hercegovini, 643.

Zmijavcima. Okružni sud u Splitu osudio ga je na smrt i strijeljan je 1952. čime je uglavnom okončano djelovanje križarskih skupina u Hrvatskoj.

DJELOVANJE KRIŽARSKE SKUPINE MIRKA KAPULICE U CETINSKOJ KRAJINI

Kapulica je razvio široku mrežu jataka među kojima je navodno bilo 120 osoba.⁷⁹ S obzirom na učestali boravak njegove križarske skupine na Kamešnici, planine na granici Hrvatske s Bosnom i Hercegovinom, između Sinja i Livna, dio Kapuličine mreže jataka djelovao je upravo na području Cetinske krajine gdje je već tijekom 1945. zabilježena intenzivna križarska djelatnost.⁸⁰ Nažalost, broj dostupnih dokumenata o djelovanju Kapuličine skupine na sinjskom području je izuzetno oskudan, a pokušaj rekonstrukcije temelji se na izjavi samog Kapulice te sačuvanim izjavama njegovih „jataka“ i agenturnom materijalu UDB-e koji se čuvaju u fondu Sekretarijata za unutrašnje poslove u Državnom arhivu u Splitu.

Kako je prethodno navedeno, do boljeg organiziranja Kapuličine križarske skupine došlo je u ljeto 1948. kada je kod bunkera u Kamešnici iznad Brljuše u blizini Crnog Doca osnovana „Prva hrvatska divizija kralja Tomislava“.⁸¹ Sastanku su nazočili Mirko Kapulica, njegov brat Tadija i Nedjeljko Piplica koji je predložio da izradi križarske pečate. Dogovorili su se da na pečatima bude zapisano „Hrvatska divizija kralja Tomislava“ i „Hrvatska udarna divizija kralja Tomislava“ – povjereništvo križarske organizacije za srez Duvno“. Čini se da je skupina nazvana u spomen na „Diviziju kralja Tomislava“ koja je trebala biti formirana u Sarajevu krajem Drugog svjetskog rata kao jedna od diverzantskih postrojbi koje su trebale djelovati u suradnji s Nijemcima. Njezinim zapovjednikom je, prema vlastitoj izjavi, trebao postati upravo Kapulica, a naziv postrojbe osmislio je u suradnji s Vjekoslavom Maksom Luburićem. Sektor djelovanja spomenute postrojbe trebali su biti kotarevi Livno i Duvno. No do formiranja postrojbe ipak nije došlo pa se Kapulica s „izvjesnim“ brojem ustaša povukao na područje kotara Duvno.⁸²

Osim izrade pečata, u Kamešnici je u ljeto 1948. dogovoreno da će se suradnicima početi izdavati potvrde na kojima će pisati: „Potvrđuje se da je

⁷⁹ I. LUČIĆ, *Hrvatska protukomunistička gerila u Bosni i Hercegovini*, 641.

⁸⁰ HR-HDA, *SDS RSUP RH*, 015.26. B. MATKOVIĆ, *Split i Srednja Dalmacija*, 521 – 546.

⁸¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 13. 9. 1950.

⁸² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 13. 9. 1950.

N. N. potpomagao hrvatski križarski pokret moralno i materijalno od prvog dana.“ Potvrde su potpisivali Kapulica kao zapovjednik te Piplica kao glavar stožera. Budući da je Kapuličina grupa već imala nekoliko vjernih suradnika, odlučeno je da pojedini budu imenovani za povjerenike križarske organizacije kojima je izdana zasebna potvrda s tekstom: „Potvrđuje se da je N. N. povjerenik križarske organizacije za selo to i to.“ Povjerenicima su imenovani Ivan Babić zvani Kasap iz Gornjih Voštana, Ivan Botica iz Rude nedaleko Trilja i Božo Šola iz Dučića (Prisoje) u kotaru Duvno. Kapulica dalje navodi da su preko navedenih povjerenika izdavali razne potvrde ostalim jatcima:

„Tako smo Babić Ivanu zvani Kasap iz Gornjih Voštana srez Sinj, dali 10 potvrda za njega, 10 potvrda da daje Botica Ivanu iz Rude, da podjeli drugim ljudima. Babić Ivan mi je rekao da traži što više potvrda Voloder Ante zv. Tonći iz sela Gornjih Voštana, srez Sinj, te sam mu dao 30 komada ispisanih potvrda s tim, da on samo stavi ime i prezime. Kome su ovi davali ove potvrde, to ja ne znam, ali će znati lica koja su djelila ove potvrde kao: Kasap, Botica i Voloder; za Šolu Božu, potvrdu za njega i još nekoliko dao je moj brat Tadija, kada je išao kod njega. Kome je Šole izdao te potvrde, to ne znam. Drugih povjerenika sem ove trojice nismo imali.“⁸³

Iako je Kapulica saslušavan u prostorijama istražnog zatvora UDB-e za Oblast Mostar, istražitelja je posebno zanimao broj izdanih križarskih potvrda na kotaru Sinj i imena onih kojima su potvrde izdavane zbog čega je Kapulica o tome ponovo upitan tijekom saslušanja u prosincu iste godine. Tražena informacija svakako je bila značajna s obzirom na razdoblje koje je Kapuličina skupina provodila u Kamešnici i stoga ovisila o suradnicima u Cetinskoj krajini. Kapulica je odgovorio da je šest potvrda dao Ivanu Babiću zvanom Kasap preko kojega je također poslao 30 potvrda Anti Voloderu te šest potvrda za Ivana Boticu. Osim toga, osobno je izdao potvrde Mati Babiću-Ledušiću, Luki Babiću-Ledušiću, Duji Babiću-Ledušiću, Pavlu Čaleti, Petru Čaleti, Marku Čaleti i Anti Babiću Markovom. Tri potvrde također je dao osobi nepoznatog imena čija se kuća nalazila između Gornjih Voštana i kuće Mate Babića-Ledušića. Nije se mogao sjetiti je li potvrdu dao Anti Akrapu.⁸⁴ Ovaj dio izjave iz prosinca 1950. ponešto se razlikuje od onoga iz izjave dane u rujnu iste godine kada je Kapulica naveo da je Ivanu Babiću, kao i Ivanu Botici, izdano 10 potvrda.⁸⁵ U prosincu je

⁸³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 13. 9. 1950.

⁸⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 14. 12. 1950.

⁸⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 13. 9. 1950.

izjava također proširena dodatnim imenima osoba kojima je Kapulica osobno izdao potvrdu pa je stoga potrebno upitati se pod kojima je uvjetima dana druga izjava, odnosno je li Kapulica bio izvrgnut dodatnim pritiscima i zlostavljanjima zbog čega je odao veći broj osoba. Osim toga, za razliku od saslušanja u rujnu, dodatne Kapuličine izjave o jatacima na sinjskom području dane su nakon uhićenja skupine njegovih suradnika na području Voštana o čemu će više riječi biti u narednim odlomcima.

Sve potvrde su bile ovjerene pečatom „Prve hrvatske divizije Kralja Tomislava“, a kad je Piplica napustio Kapuličinu skupinu, Kapulica se potpisivao i u njegovo ime. Kapulica je istaknuo da organizacija nije imala istinski organizacijski karakter. Cilj njezina osnivanja bilo je učvršćivanje povjerenja jataka te bolje i efikasnije pružanje pomoći. Kapulica je inzistirao da je organizacija stvorena na Pipličinu inicijativu, a on i Tadija dali su mu podršku „jer je to u interesu našeg opstanka“.⁸⁶ Prema Kapuličnim navodima, stvaranje organizacije nije bilo potaknuto drugim inozemnim ili domaćim inicijativama „jer mi kao odmetnici nismo imali veze bilo sa kim u kojim gradovima ili većim mjestima, već jedino sa seljacima gdje bi dolazili a koji su u zapisniku napred spomenuti“.⁸⁷ Nejasno kada je točno dogovoreno osnivanje „Prve hrvatske divizije Kralja Tomislava“ i je li bilo ikakvih kontakata i s kime. Naime, upravo je tog ljeta u Slavoniji uhvaćena skupina Božidara Kavrana čime je propala akcija „Deseti travnja“ o kojoj je ranije bilo riječi, a UDB-a je postigla ogroman uspjeh i osujetila pokušaj hrvatske političke emigracije okupljene oko preživjelih vojnih i političkih dužnosnika NDH da locira i poveže križarske skupine koje su do tog trenutka već znatno bile oslabljene djelovanjem jugoslavenskih represivnih organa.

Nepoznato je i preciznije vrijeme dolaska Kapuličine skupine na Kamešnicu. U izjavi sa saslušanja 14. prosinca 1950. Kapulica navodi da je u Kamešnicu došao nakon što je 1946. pobjegao iz Slavenskog Broda, a u planini se sastao s Mijom Škarom s kojim je ostao do 1947. kada ga je ubio.⁸⁸ Upravo je u Kamešnici došlo do spomenutog susreta s dalmatinskim križarima. Riječ je o sastanku kod Jelenjaka, odnosno Čakinih staja početkom svibnja 1947. kada se Kapulica sastao s hercegovačkom skupinom na čelu s Draganom Koštrom i imotskim križarima među kojima je bio i Nedjeljko Piplica. Navedene dvije skupine povezale su se preko Dragana Koštre koji se s Imoćanima kretao na kotaru Imotski i u

⁸⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 13. 9. 1950.

⁸⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 13. 9. 1950.

⁸⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 14. 12. 1950.

Biokovu gdje su izvršili jednu akciju i zapalili jedan kamion nakon čega su bili progonjeni i prisiljeni skriti se u Kamešnicu.⁸⁹ Na Koštrin prijedlog, u Kamešnici je dogovoreno da ostanu zajedno s tim da svaka grupa zadrži svog zapovjednika, i to „Koštro da bude komandir Budimira, Barasa, Čambera i Križića, a Meter da bude komandir Lažete, Piplice i Kegalja, a ja i Koštro smo već ranije bili zajedno i ja sam uglavnom bio komandir nas dvojice“.⁹⁰ Osim toga, na sastanku su razgovarali o svom opstanku pa je Kapulica predložio djelovanje u manjim grupama od dva do tri čovjeka, osiguravanje tajnosti, odnosno izbjegavanje javnog pokazivanja kao i snabdijevanje hrane pred zimu. Istom prilikom Meter je naveo da se još 1946. stalno kretao na terenu kotara Imotski i boravio u Biokovu, a u Kamešnicu je došao početkom 1947. s Koštrom koji je u Kamešnici boravio još od 1945. s povremenim odlascima na druge lokacije. Tijekom tog razdoblja Koštro je razvio mrežu jataka, a iz skrovišta u Kamešnici navodno je slao pisma UDB-i. Nakon sastanka na Jelenjaku, skupina je otišla na lokalitet zvan Milčić te su se smjestili u jedan dolac na sjevernoj strani. Nakon kraćeg zadržavanja na bosanskoj strani planine, vratili su se na dalmatinsku stranu u prve staje gdje su oduzeli dva vola, brašna, kruha i soli.⁹¹

Veći dio Kapuličine izjave sa saslušanja u rujnu odnosi se upravo na pljačke izvršene tijekom 1947. i 1948. godine zahvaljujući čemu se može rekonstruirati kretanje njegove skupine.⁹² Tako Kapulica navodi da je prva pljačka u 1947. izvršena upravo u kotaru Sinj, i to u selu Korita, gdje su jednom čovjeku opljačkali jednu vojničku pušku i dva vola. Križari su u tom razdoblju još uvijek logorovali na Milčiću. Jednog su vola pojeli, no kako ih je na putu prema Omazića stajama dočekala vojska, drugog su vola morali ostaviti. Ostale pljačke tijekom iste godine izvršene su na području kotareva Livno, Duvno, Prozor, Kupres i Gornji Vakuf pa se čini da je veći dio godine skupina provela na području Bosne i Hercegovine. No posljednje dvije pljačke 1947. godine su izvršene u Voštanima u kotaru Sinj. Prvo je opljačkan Mate Ledušić kojemu su odnijeli 10 kilograma mesa, a nakon ovog događaja Ledušić je postao Kapuličin suradnik. Prilikom druge pljačke iz Akrapovih su staja ukradene četiri ovce. Čini se da su godine 1948. Kapuličini križari bili znatno manje aktivni pa su dvije pljačke izvršene na

⁸⁹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 14. 12. 1950.

⁹⁰ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 14. 12. 1950.

⁹¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 14. 12. 1950.

⁹² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 13. 9. 1950.

području Rame, a treća ponovno u Voštanima, i to kod Marka Babića kojemu su opljačkali 25 kilograma svinjskog mesa. Babić je zajedno sa svoja tri sina, Antom, Ilijom i Ivanom, navodno postao jedan od Kapulićinih jataka.⁹³

Iz Kapulićinih izvjava jasno je da se u Kamešnici uglavnom zadržavao oko Milčića, no nepoznato je gdje su njegovi križari u razdoblju između 1946. i 1950. ustvari stanovali. U izjavi od 14. prosinca 1950. Kapulica navodi tek dva bunkera.⁹⁴ Prvi je bio bunker kod lokaliteta zvanog Crni dolac u kojemu je Kapulica boravio 1947., no bunker je bio vlažan i tijesan pa su ga križari napustili i u njemu nisu ostavili nikakve stvari. Drugi bunker nalazio se u neposrednoj blizini prvog bunkera, pri samom vrhu prema sjevernoj strani, a za njegovu lokaciju su znali Kapulica, njegov brat Tadija i Nedjeljko Piplica. Kapulica također navodi da su se u bunkeru nalazile dvije puške, tridesetak metaka, jedan belgijski pištolj sa šest metaka, posuđe, deka, džepni sat, nekoliko kilograma brašna, nešto loja i masla, dva pečata te jedna košara s legitimacijama, odlikovanjima i drugim predmetima i jedna kožna torba s dokumentima „ukoliko nisu potpaljeni za vatru“.⁹⁵ Ova posljednja informacija naročito je zanimljiva istraživačima koji se bave poviješću križara. Naime, kako je prethodno navedeno, broj dostupnih dokumenata o djelovanju križarskih skupina izuzetno je skroman. No, što je još važnije naglasiti, riječ je o dokumentima UDB-e uz svega nekoliko križarskih letaka i pisama sačuvanih u fondovima hrvatskih arhiva. Na tu činjenicu valja upozoriti jer rekonstrukcija križarskog pokreta ovisi o izvorima uglavnom pisanim na suprotnoj strani što predstavlja dodatan izazov povjesničarima s obzirom na to da ne omogućava uvid u križarsko viđenje istih događaja čime potpuno izostaje mogućnost usporedbe podataka. No, sudeći po Kapulićinoj izjavi, čini se da je broj križarskih dokumenata bio malen jer su oni koji su se nalazili u njegovu bunkeru mogli stati u jednu torbu. Za pretpostaviti je, naravno, da su križari odlučili ostaviti što manje pisanih tragova koji bi u slučaju uhićenja mogli olakšati istragu. No također se čini da su spise koristili za potpaljivanje vatre pa je uništavanje postojećih dokumenata, bez obzira na razlog, bilo namjerno. Naravno, postavlja se i pitanje je li UDB-a locirala spomenuti bunker, je li u njemu pronađena kožna torba sa spisima i, ako su spisi bili sačuvani, gdje su oni pospremljeni, odnosno postoje li danas negdje njihovi originali ili kopije.

⁹³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 13. 9. 1950.

⁹⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 21. 12. 1950.

⁹⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 21. 12. 1950.

ISTRAGA I SUĐENJE „POVJERENICIMA“ KRIŽARSKE SKUPINE MIRKA KAPULICE

Najveći broj sačuvanih podataka o Kapuličinu kretanju u selima podno Kamešnice s hrvatske strane granice sačuvan je u spisima Okružnog suda u Splitu u krivičnom postupku protiv Ivana Babića i drugih radi krivičnog djela iz čl. 3 t. 12, 14 i čl. 8 st. 1 Zakona protiv države pod oznakom K 48/51.⁹⁶ Istraga protiv Ivana Babića, Ivana Botice, Akrapa Ante i Luke Varvodića pokrenuta je naredbom UDB-e za kotar Sinj od 17. studenog 1950. koju je potpisao šef Opunomoćstva Mate Gilić.⁹⁷ Narednog dana, 18. studenog 1950., četvorka je pozvana u prostorije Opunomoćstva UDB-e za kotar Sinj gdje im je određen pritvor.⁹⁸ Odlukom zamjenika javnog tužitelja Vjekoslava Žnidaršića Babiću je 20. studenog produžen trodnevni pritvor jer je „do sada provedenim isljedjenjem, te priznanjem samog okrivljenika, vidljivo da postoji opravdana sumnja da je Babić Ivan p. Petra pomagao odmetnika Kapulicu i njegovu bandu i time počinio krivično djelo iz čl. 3 t. 14 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države“.⁹⁹ Narednog dana, odnosno 21. studenog 1950., pritvor je produžen Botici, Akrapu i Varvodiću. Dana 22. veljače 1951. Babić je saslušan u prostorijama Javnog tužioštva Oblasti Dalmacije gdje su 2. ožujka 1951. saslušana i ostala trojica. Javno tužioštvo je 5. ožujka podiglo optužnicu koju je potpisao tužitelj Milan Macura. U optužnici je istaknuto da je „društvena opasnost utuženih krivičnih djela velika“ jer su „odmetnici kao što je bio Kapulica Mirko sa svojom bandom učinili teške zločine nad našim narodom“.¹⁰⁰ Štoviše, „njihov opstanak i djelovanje ovisilo je baš o njihovim jatcima t.j. o pomagačima koji su im davali hranu i činili im druge usluge“ umjesto da su svaki Kapuličin dolazak prijavili „organima narodne vlasti“ čime bi „Kapulica i njegova banda bili davno likvidirani“.¹⁰¹

Dana 31. ožujka 1951. održana je rasprava na Okružnom sudu u Splitu, a presuda je donesena istog dana. Svi optuženici proglašeni su krivima. Babić je osuđen na četiri godine zatvora s prisilnim radom, Botica na dvije godine i šest mjeseci, a Akrap na dvije godine. U kazne im je uračunato vrijeme provedeno u istražnom zatvoru od 18. studenog 1950. Varvodić je osuđen na šest mjeseci zatvora s odgodom izvršenja kazne od dvije godine, pa je stoga odlučeno da ga

⁹⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51.

⁹⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Naredba UDB-e za kotar Sinj, 17. XI. 1950.

⁹⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., UDB-a za kotar Sinj, 18. XI. 1950.

⁹⁹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Rješenje Javnog tužioštva kotara Sinj, 20. XI. 1950.

¹⁰⁰ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Optužnica, 5. 3. 1951.

¹⁰¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Optužnica, 5. 3. 1951.

se odmah pusti na slobodu.¹⁰² Odlukom Vrhovnog suda NR Hrvatske od 20. travnja 1951. odbijene su Babićeva, Botičina i Akrapova žalba.¹⁰³ Početkom 1952. odbijena je i molba za pomilovanjem Ante Akrapa koji se nalazio na izdržavanju kazne u KPD Lepoglava,¹⁰⁴ gdje su također bili zatvoreni Botica i Babić. U travnju iste godine odbijena je molba Ivana Babića te je djelomično prihvaćena molba Ivana Botice koji je oslobođen od izvršenja jedne godine izrečene kazne strogog zatvora.¹⁰⁵ Na temelju spomenute odluke, Botica je dana 18. svibnja 1952. pušten na slobodu.¹⁰⁶ Potkraj svibnja iste godine Akrapu je odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova NR Hrvatske odobren uvjetni otpust od isteka vremena za koje je izrečena kazna odnosno do 18. studenog 1952.¹⁰⁷ Punu kaznu je izdržao jedino Ivan Babić koji je na slobodu pušten dana 18. studenog 1954., odnosno nakon četiri godine zatvora.¹⁰⁸ Uz osvrt na detalje koje doznajemo iz sačuvanih sudskih spisa, u narednim odlomcima posebno će biti naglašene razlike u važnim detaljima u izjavama optuženika koje ukazuju ne samo na to s kolikim je oprezom potrebno uzimati takve izjave nego i otkrivaju znatne poteškoće s kojima se suočavaju istraživači u pokušaju kronološke rekonstrukcije kretanja križarskih skupina.

Prvooptuženi Ivan Babić zvani „Kasap“ bio je ujedno i glavni akter spomenute istrage. U Opunomoćstvo UDB-e za kotar Sinj je priveden deset dana prije Kapulićina uhićenja gdje je istog dana i saslušan. Iz dostupnih je dokumenata nejasno zbog čega je Babić priveden, no čini se da su organi vlasti raspolagali podacima o kretanju križara na tom prostoru i sumnja je pala upravo na Babića zbog njegove prethodne osude iz 1947. godine. U Zapisniku sa saslušanja od 23. kolovoza 1950. ostalo je zabilježeno da je Babić rođen 17. kolovoza 1907. u Voštanima, kotar Sinj, u obitelji Petra i Anđe te da je oženjen Anđom s kojom je imao šestoro djece. Prema vlastitim navodima, u predratnom razdoblju bio je član Hrvatske seljačke stranke iako ondje nije vršio nikakve dužnosti. Vojsku Kraljevine Jugoslavije nije služio jer je bio nesposoban, a tijekom Drugog svjetskog rata nalazio se kod kuće. S Narodnooslobodilačkim pokretom (NOP) surađivao je prema „granicama mogućnosti“, a 1944. je mobiliziran u NOV gdje

¹⁰² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik usmene rasprave, 31. 3. 1951.

¹⁰³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Presuda Vrhovnog suda NRH, 20. 4. 1951.

¹⁰⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Odluka Prezidijuma Sabora NR Hrvatske, 22. 1. 1952.

¹⁰⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Odluka Prezidijuma Sabora NR Hrvatske, 9. 4. 1952.

¹⁰⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Dopis Okružnog suda u Splitu, 25. 4. 1952.

¹⁰⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Odluka Ministarstva unutrašnjih poslova NR Hrvatske s potpisom načelnika III. uprave Josipa Manolića, 27. 5. 1952.

¹⁰⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Dopis KPD Lepoglava od 18. XI. 1954.

je ostao oko mjesec dana nakon čega je vraćen na teren.¹⁰⁹ Otada je obnašao dužnost člana mjesnog narodnog odbora te je na toj dužnosti ostao sve do 1947. godine kada je smijenjen zbog suradnje s Kapulicom. Zbog iste je osuđen na osam mjeseci zatvora, a nakon izdržane kazne u siječnju 1948. se vratio kući. Okolnosti prvog uhićenja Babić je pojasnio u izjavi danoj na sudskoj raspravi 31. ožujka 1951. Tada je naveo da mu je nejasno kako ga se moglo osuditi „jer ja nisam dobrovoljno odmetnicima dao hranu, nego su oni sami noću upali u moju kuću i uzeli što im je trebalo“.¹¹⁰ S obzirom na to da su križari navodno prijetili da će mu zaklati ženu i djecu, Babić je otišao do susjeda prikupiti još hrane. Nakon njihova odlaska Babić se uputio u Tijaricu gdje je u stanici Narodne milicije prijavio događaj.¹¹¹ Nedugo potom, Babiću je stigao poziv da se javi u Tužioštvo te je pritvoren. Iz Sinja je upućen na Okružni sud u Splitu odakle je nakon 33 dana pušten na slobodu. Babić je ostao na radu u Splitu, „bojeći se povratiti u moje selo da me ne bi odmetnici premlatili“.¹¹² Dva ili tri mjeseca kasnije opet je uhićen i zatim osuđen. Prema istoj izjavi, Babić nije poznao Kapulicu sve do 1948., pa je nejasno na koje se križare ustvari odnosilo prikupljanje hrane krajem 1946. godine. Čini se da je ipak riječ o Kapuličinoj skupini kojoj je tada pripadao Škaro.

Naime, sudeći prema navodima iz Babićeva iskaza od 28. studenog 1950., Babić se još 13. kolovoza 1946. u Kamešnici susreo s križarem Škarom koji je onuda prolazio u pratnji još jednog križara. O tom susretu Babić je posvjedočio sljedeće:

„Tom prilikom Škare me je pitao, kako se zovem i što radim, na njegove riječi ja sam mu odgovorio: da se zovem Babić Ivan i da sam predsjednik M.N.O. za selo Voštane, zatim je on mene pitao da kako ja postupam sa narodom, na ovo sam mu ja odgovorio da izvršavam sve ono što mi vlast naredi. Škaro me je tada opomenuo tj. zapretio mi da pazim što radim i kako postupam sa narodom. Na to sam mu ja odgovorio sve što bude u mojoj mogućnosti ja ću da nastojim da se ne zamjerim narodu. Tom razgovoru bio je prisutan i Čaleta Ivan Pavlov iz Voštana. Na njega tj. Ivana Čaletu, odmetnik Škaro je vikao govoreći mu, da su Čaleta neprijatelji Hrvatske i križara, te da su povezani uz vlast.“¹¹³

U strahu od odmazde, Babić događaj nije prijavio. Nekoliko mjeseci kasnije, trojica križara među kojima je bio i Škaro su posjetili Babićevu kuću tražeći da im prikupi hrane. Babić o tom susretu navodi:

¹⁰⁹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 23. 8. 1950.

¹¹⁰ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik usmene rasprave, 31. 3. 1951.

¹¹¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 28. 11. 1950.

¹¹² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik usmene rasprave, 31. 3. 1951.

¹¹³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 28. 11. 1950.

„Na to sam im rekao da ja ne smem kupiti brašno od vlasti. Oni mi govore kada ti možeš kupiti ima 6 godina za njih, moraš i sad za nas sakupiti. Na to sam ja obišao po selu i sakupio im oko 15 kg brašna. Brašno su mi dali slijedeća lica: Marko Babić pok. Ante, Čaleta Ivan pok. Šimuna, Babić Marko pok. Ante, Čaleta Marko pok. Miška, Čaleta Tadija pok. Ilije, Čaleta Petar pok. Andrije i Čaleta Pavao pok. Jakova, svim ovim licima ja sam rekao, da se hrana sakuplja za križare, jer da su oni meni rekli da ako nećete dati dobrovoljno da će oni sami to izvršiti i oduzeti. Spomenuta lica su mi na to odgovorili, da oni vole dati dobrovoljno, nego da im oni dolaze i silom oduzimaju.“¹¹⁴

Čini se da su križari dobro znali tko je Ivan Babić. Naime, u jesen 1946. Babiću je Petar Čaleta kazivao da se on susreo s križarima u proljeće iste godine te im je tom prilikom rekao da je Babić dobar čovjek iako je u narodnoj vlasti.¹¹⁵ S Čaletom nije razgovarao o prikupljanju hrane za križare jer „sam smatrao da su mu oni sami dobrovoljno davali i da su imali lični kontakt sa bandom“.¹¹⁶ Osim toga, krajem 1946. Babiću je Luca Akrap, žena Marka iz Voštana, rekla da su se križari raspitivali o njemu želeći znati kakav je čovjek. Navodno su ga namjeravali ubiti u čemu ih je spriječio upravo Pavao Čaleta.¹¹⁷ U međuvremenu je Babić u zapisniku sa saslušanja 20. prosinca 1950. naveo da se u rujnu 1946. nalazio u planini kada su mu prišla dva nepoznata čovjeka koji su ga pitali za Mirka Akrapa „što mu se je sestra udala za Mihajlovića u Bosnu u selo Podume“.¹¹⁸ Među navedenom dvojicom je bio i Mirko Kapulica kojega je Babić navodno odgovorio da spomenutog Akrapa likvidira kazavši mu da je „vjerojatno netko na njega nabacio ono što ne odgovara istini“, kako je to bilo u slučajevima drugih ljudi, poput Ursića i Grubišića koji su nedužni stradali.¹¹⁹ Kapulica mu je na to navodno odgovorio da ih on nije ubio, a Babić ga je pitao „jeste li ubili učiteljicu“, na što mu je Kapulica odgovorio potvrdno.¹²⁰ Iz ovih se izjava može zaključiti da je Babić ipak susreo Kapulicu još 1946. iako ostaje nejasno je li tada znao njegovo ime. Osim toga, ako je Kapulica doista prisustvovao likvidaciji spomenute učiteljice, to znači da je na području Kamešnice, odnosno Cetinske krajine boravio već u svibnju 1946., dakle svega nekoliko tjedana nakon što je pobjegao sa željezničke postaje u Slavonskom Brodu.

¹¹⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 28. 11. 1950.

¹¹⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 4. 12. 1950., 8. 12. 1950.

¹¹⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 8. 12. 1950.

¹¹⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 28. 11. 1950.

¹¹⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 20. 12. 1950.

¹¹⁹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 20. 12. 1950.

¹²⁰ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 20. 12. 1950.

Iz Babićevih izjava jasno je i to da je bio upoznat s pojedinim likvidacijama na tom području. Upitan o zločinima koje su počinili križari u razdoblju od 1945. do 1950., Babić je prilikom ispitivanja 4. prosinca 1950. odgovorio da mu je poznato da su 1946. u Liskovači ubijeni Cvitko Grubišić i njegova supruga, navodno zbog Cvitkove potpore Narodnoj fronti. Također je naveo likvidaciju Marka Ursića i njegove žene Mare koji su odvedeni iz svoga doma u Tijarici. No kada je o toj likvidaciji pitao Kapulicu, on mu je navodno odgovorio da njegovi križari nisu izvršili tu likvidaciju.¹²¹ Babić je tek ukratko spomenuo i nestanak učiteljice Tatjane Ercegović koja je u svibnju 1946. odvedena iz svoga doma u Tijarici gdje se nalazila na službi, no više je o okolnostima tog događaja naveo u zapisnicima od 8. i 20. prosinca 1950. te u zapisniku od 11. siječnja 1951. godine. Naime, prema Babićevim navodima, na dan nestanka Tatjane Ercegović križari su na mjestu zvanom „Dubrava“, udaljenom jedan kilometar od Voštana na putu prema Tijarici, naišli na Mirka Đonlića pok. Ivana, inače člana mjesnog narodnog odbora od 1944., i Antu Đonlića pok. Pavla iz Voštana koji su im navodno pokazali put prema Tijarici te su o ovim događajima bili ispitivani.¹²² Ercegović su križari rekli da donose depešu iz kotara zbog čega im je ona otvorila vrata. Odveli su je i ubili na Tovarnici.¹²³ Znajući o ovim likvidacijama, razumljivo je da se tijekom istrage u kolovozu 1950. Babić branio da je s Kapulicom surađivao iz straha, a ne svojevoljno, odnosno zato jer mu je Kapulica zaprijetio da ću mu zaklati ženu i djecu bude li ga odao.¹²⁴

No, unatoč strahu, Babić se prema vlastitom kazivanju založio za nekoliko seljaka iz Voštana i time spriječio Kapulicu da ih likvidira. Osim prethodno spomenutog Mirka Akrapa, Babić je zapisniku od 20. 12. 1950. naveo je da je spasio Matu Ledušić-Babića, Ivana Babića Markovog, Maru Đonlić pok. Ivana i Ivana Akrapa, sve iz Voštana. Kapulićini razlozi za ove likvidacije bili su raznoliki pa se tako Ledušić-Babić našao na popisu jer je bio sumnjiv, Ivan Babić jer je navodno odavao križare vlastima, a Ivan Akrap zato jer je njegov sin Ante na Malu Gospu pjevao protiv Kapulice i križara. Kapulica se raspitivao i o Boži Ledušić-Babiću koji je bio član KPJ, a za kojega je Babić istaknuo da nikome zla nije nanio zbog čega ga je Kapulica navodno odlučio poštediti. „Zatim me je upitao kakvi su ostali odbornici i da li se pravilno odnose prema narodu, a ja sam mu odgovorio ne mogu biti bolji no što jesu. Kapulica mi na to kaže, meni izgleda da ti svakoga pravdaš, a ja mu kažem da ne pravdam nikoga nego da

¹²¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 4. 12. 1950.

¹²² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 8. 12. 1950.

¹²³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 20. 12. 1950.

¹²⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 23. 8. 1950.

kažem kako je“, navodi dalje Babić.¹²⁵ Nekoliko mjeseci ranije, odnosno 1948. godine, Kapulica je navodno istukao Božinu suprugu koju su križari zatekli kod staje, dok je Božo tada uspio pobjeći.¹²⁶

Kapulica je s Babićem ponovo uspostavio kontakt nedugo nakon Babićeva puštanja na slobodu, i to već u veljači 1948. godine kada je došao u Babićevu kuću. Tada se zanimao kako mu je bilo u zatvoru, odnosno, kako Babić navodi, u „logoru“, te je zatražio nešto hrane.¹²⁷ Babić mu je dao osam kilograma krumpira nakon čega se Kapulica udaljio u nepoznatom pravcu. Kapulica je posjetio Voštane i u ožujku 1948., no Babića nije zatekao kod kuće. Tom je prilikom opljačkao kuću Ivana i Ilije Babića. Čini se da je ustvari riječ o kući Babićeva strica Marka Babića kojega je u svojoj izjavi spomenuo Kapulica. Treći Kapuličin posjet iste godine zabilježen je nakon mjesec i po dana. Kapulica mu je tom prilikom kazao da planira ubiti opljačkanog Ivana Babića „jer je on špijun, da sve javlja u Tijaricu i da je to njemu javljeno iz Tijarice“, no Ivan Babić odvratio ga je od te nakane.¹²⁸ Kapulica je tvrdio da „on sve znade što ko prijavi na Odbor ili miliciju, jer da njega obavještava o svemu milicioner Ivica“. ¹²⁹ Ostaje nepoznato o kojoj se osobi radi s obzirom na to da Kapulica nije spomenuo prezime „milicionera Ivica“, no čini se da je ta primjedba ostavila utisak na Babića koji je vjerovao da bi bilo kakav pokušaj prijave vlastima bio dojavljen Kapulici o čemu je posvjedočio pred Okružnim sudom u Splitu 31. ožujka 1951. godine.¹³⁰

Kapulica je Babića posjetio još dva puta iste godine, i to u listopadu i prosincu kada je tražio hrane. Prilikom naredne posjete do koje je došlo u travnju 1949., Kapulica se povjerio Babiću da je zimu proveo u Italiji. Tom prilikom Kapulica je spominjao likvidaciju već spomenute Mare Đonlić, udove Ivana, koja je bila sestra Pepe Akrapa „koji je na vlasti u Tijarici“ i kojemu ona „sigurno sve javlja“. ¹³¹ Babić ga je navodno odvratio i od te zamisli. S obzirom na to da je u međuvremenu Babiću izgorjela kuća, oskudijevao je hranom zbog čega je za pomoć zamolio Joku Babića koji je pristao dati nešto krumpira za Kapulicu. Ipak, Kapulica se više nije pojavljivao sve do 29. rujna kada je opet tražio hrane. Istom je prilikom u pratnji brata Tadije nekolicini seljana održao govor pred kućom Marka Babića. Seljake je pokušao uvjeriti da će uskoro uz pomoć Velike Britanije i SAD-a doći do preokreta i vlast će preuzeti Vlatko Maček i Ante Pavelić, a narodu će biti

¹²⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 20. 12. 1950.

¹²⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 20. 12. 1950.

¹²⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 23. 8. 1950.

¹²⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 23. 8. 1950.

¹²⁹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 23. 8. 1950.

¹³⁰ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik usmene rasprave, 31. 3. 1951.

¹³¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 23. 8. 1950.

bolje i ništa mu neće nedostajati.¹³² Osim pomaganja u hrani, Babić je Kapulicu obavještavao o kretanju Narodne milicije i vojske pa mu je tako kazao da se vojska nalazi u Kazagincu u Bosni i Hercegovini, a milicija u Tijarici.¹³³

Do narednog susreta između Kapulice i Babića navodno je došlo tek u travnju 1950. godine. Tom prilikom Kapulica mu je kazao da je zimu proveo u Slavoniji. Dao je Babiću zadatak da skuplja pomoć i regrutira seljake u križarsku organizaciju. Predložio mu je da se obrati Anti Voloderu pok. Luke u Gornjoj Tijarici, Nikoli Braovcu u selu Rašeljkama u Bosni i Hercegovini, Mirku Bekavcu u Bilom Polju nedaleko Livna te povjerljivim osobama u Voštanima.¹³⁴ Babić je uskoro uspostavio kontakt s Voloderom od kojega je zatražio skupljanje hrane za križare koja je naknadno poslana iz Tijarice po Martinu Voloderu. Posjet Mirku Bekavcu završio je neuspješno jer Bekavac navodno nije bio u mogućnosti donirati hranu.¹³⁵ Kako Babić nije imao vremena otići u Rašeljke kod Nikole Braovca, onamo je poslao Joku Babića Jozinog iz Voštana kojemu je Braovac odbio pomoći rekavši da se „on ne bavi s tim poslom“.¹³⁶ Kronologija ovih događaja iznimno je konfuzna jer u zapisniku sa saslušanja 11. siječnja 1951. Babić navodi da je Bekavcu poslao Antu Akrapa, i to još u travnju 1949., te da je istoga uputio Anti Voloderu u ožujku 1950. godine.¹³⁷ Stoga se čini da je do susreta između Babića i Kapulice u kojemu je Kapulica naredio uspostavu ovih odnosa ipak došlo u proljeće 1949., odnosno prilikom posjete tijekom koje je Kapulica spominjao Maru Đonlić, a ne 1950. godine. Unatoč pokušajima Ivana Babića da u Voštanima okupi mrežu suradnika koji bi pomagali Kapulicu, njegova su nastojanja završila neuspjehom zbog čega mu je pao moral. O ovome se požalio Kapulici kada ga je ovaj opet posjetio u svibnju 1950., no Kapulica mu je odgovorio: „Pa dobro ako ne daju, pa to nije prisilno.“¹³⁸ Kapulica je od Babića preuzeo prikupljenu hranu nakon čega se udaljio u smjeru Hercegovine. Posljednji ga je put posjetio krajem srpnja 1950. godine. Tada mu je Babić kazao da nije prikupio još hrane jer zbog vlastitih obveza nije imao vremena, na što se Kapulica uvrijedio i odgovorio mu „pa ti to nekako hladno radiš“.¹³⁹

Ovim završava Babićev iskaz iz kolovoza 1950. Događaje koji su uslijedili otkrivaju kasniji Babićevi iskazi iako je iz sudskog spisa jasno da pojedini

¹³² HR-DAST, SUP za Dalmaciju, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 23. 8. 1950.

¹³³ HR-DAST, SUP za Dalmaciju, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 4. 12. 1950.

¹³⁴ HR-DAST, SUP za Dalmaciju, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 23. 8. 1950.

¹³⁵ HR-DAST, SUP za Dalmaciju, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 23. 8. 1950.

¹³⁶ HR-DAST, SUP za Dalmaciju, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 11. 1. 1951.

¹³⁷ HR-DAST, SUP za Dalmaciju, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 11. 1. 1951.

¹³⁸ HR-DAST, SUP za Dalmaciju, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 23. 8. 1950.

¹³⁹ HR-DAST, SUP za Dalmaciju, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 23. 8. 1950.

iskazi nedostaju. Tako je, na primjer, iz ostalih dopisa u sačuvanom spisu jasno da je istraga protiv Babića pokrenuta sredinom studenog, kako je to prethodno navedeno, nakon čega je Babić pritvoren, a pritvor mu je produžen na temelju opravdane sumnje u njegovu suradnju s križarima koja se između ostalog temeljila i na iskazu koji je dao odmah po uhićenju, a u kojemu je navodno priznao suradnju s Kapulicom. No ostaje nepoznato što je tom prilikom doista rečeno jer se zapisnik s tog saslušanja ne nalazi u spisu Okružnog suda u Splitu K 48/51 koji je predan Državnom arhivu u Splitu. Ustvari, prvi dostupni zapisnik nakon Babićeva uhićenja datira 28. studenog 1950., a u uvodu je zabilježeno da je riječ ustvari o zapisniku s nastavka saslušanja. Tijekom tog saslušanja, Babić je donekle izmijenio svoj prethodni iskaz pa je kao prvi susret s križarima po izlasku iz zatvora prikazao onaj u kolovozu 1948. kada mu je Kapulica navodno rekao da ide u Italiju.¹⁴⁰ No u iskazu iz kolovoza 1950. Babić izričito navodi susrete s Kapulicom u veljači, zatim negdje u proljeće te u listopadu i prosincu 1948. godine.¹⁴¹ Osim toga, u iskazu iz studenog pljačku druge kuće Babića smješta u travanj umjesto u ožujak, kako je to prethodno navedeno u iskazu iz kolovoza 1950. Također preskače susrete s Kapulicom u listopadu i prosincu 1948., pa naredni susret nakon onoga u kolovozu 1948. datira u travanj 1949. Navodno mu je tom prilikom Kapulica objasnio zbog čega želi likvidirati drugog Babića te spomenuo „milicionera Ivicu“ što znači da isti događaj smještaj godinu dana kasnije.¹⁴² Dodatna poteškoća s iskazom od 28. 11. 1950. je i u tome što je Kapuličinu naredbu da se poveže s Antom Voloderom Babić smjestio u travanj 1949. umjesto travanj 1950., kako je prethodno naveo. Nadalje, Kapuličinu primjedbu da slabo radi i da se „ohladio“ datira u svibanj 1949. umjesto u srpanj 1950. Stoga se čini da je do Babićeva susreta s Voloderom u Tijarici došlo ustvari neposredno nakon Kapuličine posjete u svibnju 1949., a ne tek u kasno proljeće 1950. Konačno, prema iskazu od 28. 11. 1950., do prvog susreta s Kapulicom te godine došlo je u svibnju, a ne u travnju. Tom prilikom Babić ga je pitao kada će doći do preokreta, a Kapulica mu je odgovorio „ako se prevrne bit će dobro, a ako ne onda ništa“.¹⁴³ Navodno ga je Kapulica pitao je li Voloder poslao pomoć¹⁴⁴ iako je prema ranijem iskazu ovo ustvari bio trenutak kada mu je Kapulica naredio da se s Voloderom susretne i dogovori suradnju. Usporedbe Babićevih iskaza upućuju na to da je do uspostave spomenutih

¹⁴⁰ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 28. 11. 1950.

¹⁴¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 23. 8. 1950.

¹⁴² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 28. 11. 1950.

¹⁴³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 28. 11. 1950.

¹⁴⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 28. 11. 1950.

odnosa i širenja mreže Kapulićinih jataka zasigurno došlo između travnja i rujna 1949. godine.

Otrprilike u istom razdoblju, navodno u svibnju 1950., Kapulica je predložio osnivanje Hrvatsko-križarske organizacije sa svrhom okupljanja simpatizera koji će ponajviše pomagati prikupljanjem hrane.¹⁴⁵ Inicijativu za osnivanje takve organizacije navodno je podržao i Ante Voloder. Kapulica je Babiću predao 30 potvrda od kojih je 13 prosljedio Voloderu, a šest Ivanu Botici. Ostale je zadržao kod sebe te ih djelomično podijelio drugim osobama, i to: Ivanu Babiću pok. Jose iz Voštana, Petru Akrapu pok. Stjepana iz Voštana te Petru Bugarinu iz Poda – Grab od kojega je zatražio da u Podima organizira „dobre Hrvate koji će stupiti u križarsku organizaciju i potpomagati križarski pokret i križare u šumi“, što je Bugarin odbio rekavši da u nikoga nema povjerenja.¹⁴⁶ Onima kojima je dao potvrde, Babić je istaknuo da se od njih kao članova Hrvatsko-križarske organizacije očekuje pomaganje križara u šumi te ih upozorio na to tko je potvrde potpisao.¹⁴⁷ Kako je ranije naveo sam Kapulica u svojim iskazima, riječ je bila o njegovu i Pipličinu potpisu. Ipak, u kasnijem saslušanju od 11. siječnja 1951. Babić je naveo da mu je Kapulica uručio potvrde još u rujnu 1949.,¹⁴⁸ dakle tijekom prethodno spomenute posjete kada je pred kućom Marka Babića održao govor. Istom prilikom Kapulica je istaknuo da dio potvrda treba predati Ivanu Botici, povjereniku u Rudi te je također pitao Babića želi li biti na čelu križarske organizacije u Voštanima. „Dalje mi je Kapulica rekao da ako ja popustim u radu kao rukovodioc organizacije da ću izgubiti glavu i to lično od njega Kapulice“, ističe Babić koji je Kapulici stoga obećao da će izvršiti sve dužnosti koje se stave pred njega.¹⁴⁹ Daljnjom usporedbom citiranih zapisnika može se zaključiti da je osnivanje Hrvatsko-križarske organizacije doista moguće datirati u proljeće 1949. nakon čega je uslijedila uspostava novih kontakata i širenje mreže jataka kojima su u rujnu iste godine dostavljene križarske potvrde. Pogrešno datiranje u Babićevim izjavama moguće je pripisati zaboravu ili pak okolnostima pod kojima je Babić davao svoje iskaze, a o čemu će riječi biti nešto kasnije u ovom tekstu. Prethodno citirane Kapulićine izjave potvrđuju da je do inicijative za bolje organiziranje došlo još u ljeto 1948., no iz njegovih izjava ipak ostaje nejasno u kojem je trenutku donesena odluka da Ivan Babić i Ivan Botica budu imenovani povjerenicima.

¹⁴⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 28. 11. 1950.

¹⁴⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 28. 11. 1950.

¹⁴⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 28. 11. 1950.

¹⁴⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 11. 1. 1951.

¹⁴⁹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 11. 1. 1951.

Babićevo saslušanje nastavljeno je 4. prosinca 1950. Ni taj se iskaz kronološki ne podudara s prethodnim iskazima pa tako Babić susret s Lucom Akrap smješta u travanj 1946. umjesto na kraj godine.¹⁵⁰ Osim toga, taj dio iskaza je proširen. Naime, Akrap mu je navodno objasnila da su je križari pitali je li Babić uzrok pogibije njezina posinka Ante koji je kao križar bio likvidiran 1945. godine. No kako je Akrap ukazala na to da je Babić dobar čovjek, „od toga dana sam ja bio slobodniji i nisam se plašio bande jer sam smatrao da oni /banda/ u nju imaju povjerenja“.¹⁵¹ U spomenutom iskazu Babić je opširnije govorio i o suradnji s Ivanom Boticom s kojim se susreo u svibnju 1950. radi dogovora o odlasku u Komizu na Visu. Tom prilikom Babić je Botici također kazao da je Kapulica za njega ostavio 10 potvrda „koje treba da razdjeli dobrim Hrvatima i da ih obuhvati u Hrvatsko-križarsku organizaciju“.¹⁵² Botici je ipak dao šest potvrda te mu kazao da prikuplja hranu za Kapuličine križare i pospremi je u svoju staju odakle će je Babić transportirati. Botica mu je navodno odgovorio da on već ima vezu s Kapulicom te da ga pomaže u hrani i ostalim potrepštinama.¹⁵³

Saslušavanje je ponovo nastavljeno 11. siječnja 1951. Tom prilikom Babić je opširnije govorio o sastanku s Kapulicom u rujnu 1949. godine. Kapulica ga je tada pitao je li se susreo s Antom Voloderom iz Tijarice, istaknuvši da je riječ o njegovu povjereniku u tom selu.¹⁵⁴ Ovaj navod također potvrđuje da je Kapuličina naredba o povezivanju s Voloderom i ostalima vjerojatno izdana negdje u proljeće 1949. godine. Babić je u zapisniku iz siječnja također istaknuo da je Botica po prvi put došao do njegove kuće još u travnju 1949. da provjeri je li Kapulica nešto ostavio za njega. Babić mu je odgovorio da Kapulica nije navraćao od 1948., a bude li nešto ostavio, on će mu javiti. Botica je opet navratio u lipnju s istim upitom, no do tog trenutka Kapulica još nije bio ostavio tražene potvrde. Do trećeg susreta s Boticom došlo je u listopadu kada mu je Babić uručio šest ili sedam potvrda.¹⁵⁵ Dakle, riječ je o još jednoj kronološkoj promjeni jer se prema navodima iz prethodnog zapisnika ovaj susret zbilo u svibnju 1950. Ono što se doista zbilo u svibnju 1950. jest njihov susret u Botičinoj staji radi dogovora o prikupljanju hrane i odlasku na Vis s namjerom da ondje nabave nešto odjeće. Botica je Babiću tom prilikom navodno obećao da će se u vezi hrane obratiti obitelji Putnik.¹⁵⁶

¹⁵⁰ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 4. 12. 1950.

¹⁵¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 4. 12. 1950.

¹⁵² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 4. 12. 1950.

¹⁵³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 4. 12. 1950.

¹⁵⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 11. 1. 1951.

¹⁵⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 11. 1. 1951.

¹⁵⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 11. 1. 1951.

U istom zapisniku iz siječnja 1951. Babić je opširnije govorio i o odnosu s Antom Akrapom s kojim se susreo u lipnju 1948. i ožujku 1949. kada od Akrapa nije prikupljao pomoć za križare. Prilikom njihova susreta u srpnju 1949. Akrap mu je rekao da je Kapulica navraćao. Akrap mu je dao hrane, a Kapulica mu je predao križarsku potvrdu. Babić ga je tom prilikom zamolio da pomogne s prikupljanjem hrane za križare i regrutira nove članove u križarsku organizaciju, no prema kazivanju samog Babića, Akrap nikada nije predao nikakvu hranu niti je koga primio u organizaciju. Prema Babićevim navodima, Akrap ga je posjetio u drugoj polovici 1949. kada mu je donio košulju koju je Babić u svibnju 1950. predao Mirku Kapulici.¹⁵⁷ Do narednog susreta između navedene dvojice je došlo tek u kolovozu 1950. kada je Akrap rekao Babiću da je Kapulica dolazio kod njega, ali mu Akrap nije imao što dati pa se Kapulica uskoro uputio u nepoznatom pravcu.¹⁵⁸ S Lukom Varvodićem Babić se navodno sastao vjerojatno u travnju 1949. Varvodić mu je navodno tom prilikom rekao da trenutno nije u mogućnosti pomagati križare, ali da će pomoći kada bude mogao. Ipak, Babić potvrđuje da Varvodić ustvari nikada nije dao nikakvu pomoć. Prilikom njihova susreta u studenom 1949. Varvodić mu je rekao da su križari dolazili do njegove kuće i uzeli jednog ovna.¹⁵⁹

No prilikom saslušanja Ivana Babića u Javnom tužioštvu Oblasti Dalmacije dana 22. veljače 1951. Babić je ustvrdio da pojedini detalji u njegovim zapisnicima sa saslušanja ne odgovaraju istini. Prema njegovu svjedočenju, tijekom istrage bio je vezan lancima tri dana i tri noći te je mjesec dana proveo u samici zbog čega je govorio i potvrđivao „sve ono što su me isljednici pitali, premda sam znao da to nije istina“.¹⁶⁰ Babić je priznao da se nekoliko puta doista susreo s Kapulicom, i to u kolovozu 1948. kada ga je Kapulica pitao zašto ga je ranije prijavio i kada je izašao iz zatvora. Tom mu je prilikom Kapulica prijetio, a kako je Babić stanovao u planini na lokaciji udaljenoj od Gornjih Voštana oko pet kilometara na kojoj su stanovale još dvije obitelji, i to obitelj njegova strica Marka Babića i obitelj Ivana Čalete, Babić se osjećao nezaštićenim i stoga prisiljenim na suradnju. Prilikom druge Kapulićine posjete neutvrđenog datuma razgovarali su o Mari Đonlić i Ivanu Babiću koji je ranije izdao Kapulicu. Do trećeg susreta došlo je u rujnu 1949. kada mu je Kapulica predao deset potvrda za Ivana Boticu i prilikom kojega mu je Babić potvrdio da je prenio naredbu Voloderu. U svibnju 1950. Babić je Kapulici predao hranu koju je poslao Voloder i košulju koju je dostavio

¹⁵⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 11. 1. 1951.

¹⁵⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 11. 1. 1951.

¹⁵⁹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 11. 1. 1951.

¹⁶⁰ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 22. 2. 1951.

Ante Akrap. Istom mu je prilikom Kapulica predao još 20 potvrda za Antu Volodera od kojih je Babić sedam zadržao za sebe i tri podijelio Ivanu Babiću pok. Joze, Petru Akrapu pok. Stipana i Petru Bugarinu pok. Stipana. Kapulica je navraćao do Voštana sredinom lipnja i krajem srpnja 1950., no Babić se tada nije susreo s njim jer se nalazio u Tijarici, odnosno Grabu. S Voloderom se Babić sastao dvaput, i to 1949. kad ga je Kapulica poslao onamo prikupljati hranu i 1950. kada mu je Babić odnio potvrde.¹⁶¹

O odnosu s Ivanom Boticom Babić je naveo da uglavnom ostaje kod onoga što je izjavio tijekom istrage, no da „ne odgovara istini da sam ja Boticu pitao je li što napravio po organizaciji, a isto tako nisam ga pitao da li je on prikupio hranu za Kapulicu“. Osim toga, Botica mu navodno nikada nije rekao da ga je Kapulica imenovao povjerenikom u Rudi.¹⁶² Jedini Babićev navodni kontakt s Akrapom bilo je preuzimanje jedne košulje za Kapulicu početkom 1950. godine. Babić je izričito demantirao da je Akrapa slao prikupljati hranu za Kapulicu te je ustvrdio da ne zna tko je Akrapu dao potvrdu.¹⁶³ S Varvodićem navodno nikada nije govorio o Kapulici niti imao kakvu drugu vezu s njim.¹⁶⁴ Zbog ovih Babićevih navoda, važno je pogledati što su o ovim događajima izjavili Akrap, Botica i Varvodić.

Varvodića su u svojim iskazima spomenula braća Kapulica. Tako se Tadija u svojoj izjavi od 12. rujna 1950. tek kratko osvrće da im je „neki Luka“ u rujnu 1949. dao jednog ovna, a u lipnju 1950. „dobrovoljno“ dao i jedno janje.¹⁶⁵ No iz izjave Mirka Kapulice jasno je da u lipnju 1950. Luku Varvodića uopće nisu zatekli kod kuće pa im je janje predala njegova supruga. Luku je nakon toga zatekao u Kamešnici blizu lokaliteta zvanog Konj gdje mu je Kapulica kazao da im je njegova supruga dala janje na što je Varvodić navodno odgovorio „pa neka ste odnijeli“.¹⁶⁶ Ove navode uglavnom će potvrditi i sam Varvodić. U prvom zapisniku sa saslušanja od 20. studenog 1950. Luka Varvodić, rođen u listopadu 1902. u obitelji Mate i Šime, u selu Rože, kotar Sinj, naveo je da je oženjen Perom s kojom ima četvero djece. Vojsku je odslužio 1920. godine u Boki Kotorskoj i Sinju, a osim kraćeg razdoblja 1926. koje je proveo na radu na pruzi u Kraljevu, stalno je živio u rodnom mjestu. Podržavao je Hrvatsku seljačku stranku, a

¹⁶¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 22. 2. 1951.

¹⁶² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 22. 2. 1951.

¹⁶³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 22. 2. 1951.

¹⁶⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 22. 2. 1951.

¹⁶⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Iz zapisničkog saslušanja Kapulica Tadije, str. 13 od 12. IX. 1950.

¹⁶⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Iz nastavka saslušanja Kapulica Mirka, str. 15 od 16. XI. 50.

kapitulacija Kraljevine Jugoslavije zatekla ga je kod kuće. Do 1943. bio je politički pasivan iako je navodno razvio simpatije za NOP koji je nakon toga stalno pomagao, materijalno i moralno. Iste je godine izabran za odbornika, a zatim i za predsjednika mjesnog narodnog odbora u kojemu je u trenutku uhićenja još uvijek služio kao član. O susretima s Mirkom Kapulicom Varvodić je naveo da je do istih došlo 1949., vjerojatno u rujnu, kada je Kapulica došao do njegove kuće i tražio hrane. Kako je Varvodić imao tek nešto kruha, Kapulica je otišao u staju i uzeo ovna. Bio je to njegov jedini susret s križarima.¹⁶⁷ No u zapisniku sa saslušanja 27. studenog 1950. ostao je zabilježen i njihov navodni susret u lipnju 1950. kada je Kapulicu susreo u Kamešnici gdje je čuvao goveda. Po povratku kući od svoje je obitelji doznao da je Kapulica dolazio do njihove kuće i odnio jedno janje. Ove događaje nije prijavio vlastima jer se bojavao Kapulicine odmazde. Varvodić je u istom zapisniku spomenuo i to da mu je u jesen 1949. Babić priznao svoju suradnju s križarima te ga je navodno poticao na pomaganje križara rekavši „kad se ovo preokrene, misleći N. Vlast da će onda vrediti koje davao pomoć Kapulici“.¹⁶⁸ Prilikom saslušavanja u prostorijama Javnog tužništva Oblasti Dalmacije dana 2. ožujka 1951. Varvodić je naveo da njegove izjave tijekom istrage uglavnom odgovaraju istini uz napomenu da postupak prema njemu tijekom istrage nije bio loš, „jedino što sam jednog dana bio vezan od jutra do mraka“.¹⁶⁹ Iako su njegovi navodi o susretima s Kapulicom bili točni, Varvodić je istaknuo da je doista jednom prilikom pitao Ivana Babića dolaze li križari kod njega, i to zato jer je planirao sa stokom otići u Kamešnicu. Babić mu je kazao da kod njega odavno nisu bili, „a da su prije toga dolazili i da im je dao malo brašna i krumpira“.¹⁷⁰

U svojoj izjavi Mirko Kapulica se osvrnuo i na Antu Akrapa kazavši da je kod njega prvi put svratio u ljeto 1949. u potrazi za hranom, a zatim negdje u 1950. godini kada mu Akrap nije imao što dati. Kapulica je također priznao da je od Babića preuzeo jednu košulju za koju mu je Babić kazao da je poslao Ante Akrap.¹⁷¹ U spisima Okružnog suda u Splitu ipak je sačuvan zapisnik s prvog saslušanja Ante Akrapa od 20. studenog 1950. godine. Akrap je rođen 2. 11. 1914. u Voštanima u obitelji Andrije i Ruže, a bio je oženjen Marom s kojom je imao

¹⁶⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Luke Varvodića, 20. 11. 1950.

¹⁶⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Luke Varvodića, 27. 11. 1950.

¹⁶⁹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Luke Varvodića, 2. 3. 1951.

¹⁷⁰ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Luke Varvodića, 2. 3. 1951.

¹⁷¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Iz nastavka saslušanja Kapulica Mirka, str. 12 od 15. 9. 1950.

troje djece. Vojsku Kraljevine Jugoslavije odslužio je 1936./1937. godine. Iako je u predratnom razdoblju glasovao za Hrvatsku seljačku stranku, nije bio član te stranke. Drugi svjetski rat zatekao ga je kod kuće nakon čega je u jesen 1941. dvadesetak dana proveo u domobranima u Kninu. Nakon zauzimanja Dalmacije pobjegao je u Bosnu i Hercegovinu u pokušaju da izbjegne mobilizaciju, no uhvaćen je i upućen u 10. dalmatinsku brigadu iz koje je pobjegao sredinom prosinca 1944. Nekoliko dana skrivao se u Liskovači u Bosni i Hercegovini nakon čega je ponovno uhvaćen i upućen u Jugoslavensku armiju u kojoj je ostao do 15. studenog 1945. kada se vratio kući. Istaknuo je da je politički pasivan i da nikada nije pripadao nikakvim političkim organizacijama.¹⁷² O suradnji s Mirkom Kapulicom Akrap je naveo da ga je po prvi put susreo u ožujku 1946. kada su križari naišli kraj njegove staje i raspitivali se o prolasku vojske koja je nekoliko dana ranije vršila premetačinu kuća.¹⁷³ Križari su navodno posjetili i domove obitelji Đonlić nakon čega je to Mirko Đonlić otišao prijaviti vlastima.¹⁷⁴ Nejasno je koliko je precizno datiranje ovih događaja s obzirom na to da je iz Slavenskog Broda pobjegao tek u travnju 1946., pa ga Akrap nije mogao susresti u ožujku iste godine ili je do spomenutog susreta došlo nešto kasnije.

U stajama se Akrap nalazio i u svibnju 1949. kada je u njegovu kuću opet navratio Kapulica koji ga je ispitivao o odbornicima, a naročito Pepi Akrapu. Akrapova supruga Kapulici je dala mlijeka, a Kapulica im je predao potvrdu koju Akrap navodno nije mogao pročitati jer je bila pisana ćirilicom.¹⁷⁵ U siječnju 1950. kod Akrapa je svratio Ivan Babić koji je od njega zatražio košulju za Kapulicu. Posljednji Akrapov susret s Kapulicom zbio se u kolovozu 1950. kada je Kapulica tražio brašna.¹⁷⁶ Čini se da Akrap više nije želio imati kontakt s Kapulicom jer je istog mjeseca odlučio otići na rad u Slavoniju pa je svom rođaku Duji Sučiću povjerio da je navraćao Mirko Kapulica i da zbog toga ne voli biti kod kuće jer može stradati.¹⁷⁷

Akrapovi navodi mahom se podudaraju s detaljima iz Kapuličine izjave. No u zapisniku od 24. studenog 1950. Akrap navodi da je njegova suradnja s Babićem započela još 1948. godine kada mu je Babić navodno rekao da kod njega navraća Kapulica koji je tražio da za njega prikuplja hranu. Akrap je Babiću kazao da će Kapulici dati hrane bude li dolazio kod njega, no kada se susreo s Babićem

¹⁷² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 20. 11. 1950.

¹⁷³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 17. 1. 1951.

¹⁷⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 31. 12. 1950., 17. 1. 1951.

¹⁷⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 20. 11. 1950.

¹⁷⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 20. 11. 1950.

¹⁷⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 31. 12. 1950.

krajem 1949. (ili početkom 1950., kako je to navedeno u prethodnom zapisniku), osim košulje nije bio u mogućnosti dati drugo. Babić mu je tom prilikom govorio o križarskoj organizaciji i prevratu, no Akrap se navodno nije sjećao detalja. S Babićem se opet sastao u proljeće 1950. kada ga je opet pitao hoće li moći dati bude li se prikupljala hrana te ga je zamolio da ode kod Mirka Bekavca u Bosnu i Hercegovinu. Kako Bekavca nije zatekao kod kuće, ostavio je poruku njegovu bratu Ivanu koji mu je odgovorio „da će biti teško sakupiti pomoć za Kapulicu“.¹⁷⁸ No, kako je prethodno navedeno, iz Babićevih izjava može se zaključiti da je Akrapa uputio Bekavcu ustvari još 1949. godine pa se čini da je i u ovome slučaju riječ o pogrešnom datiranju. Nadalje, prema Akrapovu sjećanju, za Kapulicu je dao hranu nekoliko puta, i to redovito preko Ivana Babića. Moguće je, naravno, da o ovim detaljima Kapulica nije znao zbog čega ih u svojim izjavama nije ni navodio.

Narednog dana, 25. studenog, nastavljeno je Akrapovo saslušavanje koje obiluje dodatnim podatcima kojima je Akrap dodatno teretio samoga sebe. Tako Akrap navodi da mu je još 1948. Babić govorio o potvrdama koje je Kapulica kod njega navodno ostavio za Ivana Boticu te da mu je Babić dao potvrdu za njega 1949. godine.¹⁷⁹ No na saslušanju 26. prosinca 1950. Akrap je izričito ponovio da mu je potvrdu dao Kapulica o čemu je također razgovarao s Matom Akrapom. Prema istom iskazu, Babić mu je kazao „da bi bilo dobro da je i ja imam, jer da ću se moći kretati i da mi neće ništa napraviti Kapuličina vojska“, no „nije mi rekao da svaki onaj koji ima tu potvrdu pripada križarskoj organizaciji Kralja Tomislava“.¹⁸⁰ No kako je Akrap navodno nije mogao razumjeti, zapalio ju je. Prema Kapuličinim izjavama, potvrde su doista postojale već u ljeto 1948., no nema podataka o tome da ih je „jatacima“ podno Kamešnice dostavio prije jeseni 1949. godine. Štoviše, na saslušanju 17. 1. 1951. Akrap je tvrdio da mu je Babić spomenuo potvrde za Boticu u srpnju 1949. te da mu je tom prilikom kazao da će reći Kapulici da i Akrapu da potvrdu ili da je za njega ostavi kod Babića.¹⁸¹ Ipak, ostaje nejasno je li Akrap možda primio dvije potvrde, i to prvi put od Kapulice kada je potvrdu uništio i drugi put od Babića.

Na saslušanju održanom 7. prosinca 1950. Akrap je priznao da je Kapulica kod njega navraćao tri puta kada se zanimao za kretanje vojske i milicije. Prvi je put to bilo u veljači ili ožujku 1946. kada su se križari raspitivali o drugim seljacima u

¹⁷⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 24. 11. 1950.

¹⁷⁹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 25. 11. 1950.

¹⁸⁰ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 26. 12. 1950.

¹⁸¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 17. 1. 1951.

stajama u planini.¹⁸² Tri je puta navraćao i Babić tražeći hranu za Kapulicu – dva mu je puta Akrap dao nešto hrane, a treći put nije imao. U istom zapisniku Akrap je naveo imena većeg broja osoba iz Voštana koje su nailazile na križare, a neki su bili i saslušavani. Među njima je bila i skupina seljaka koji su otišli u Bosnu kupiti blago, te su ih križari opljačkali na Rupama prema Livnu.¹⁸³ Opširnije je o drugim seljacima Akrap govorio i u zapisnicima od 31. 12. 1950. i 17. 1. 1951., a tijekom saslušanja 31. prosinca ispitivan je i o vezama križara s obitelji Akrapove supruge koja je bila rodom iz Liskovače u Bosni i Hercegovini.¹⁸⁴ U svakom narednom zapisniku sa saslušanja Ante Akrapa zamjetan je sve veći broj detalja, a kako je u zapisniku od 17. 1. 1951. Akrap naveo da je u zatvoru bio „dosta“ mučen, upitno je koji navodi su doista točni, a koji jednostavno iznuđeni. Zanimljivo je i to da je ćeliju dijelio s Babićem kojemu je povjerio da je mučen zbog detalja o kojima ništa ne zna, uključujući likvidaciju Tatjane Ercegović, na što mu je Babić potvrdio da su je ubili križari.¹⁸⁵ U istoj ćeliji se nalazio i Ante Vuleta iz Otoka, no u izjavi nije zabilježeno više detalja o razlozima njegovog uhićenja.

Akrap je saslušan u prostorijama Javnog tužništva Oblasti Dalmacije dana 2. ožujka 1951. Tom je prilikom kazao da dijelovi njegovih zapisnika nisu u potpunosti točni. Priznao je da je tri puta susreo Mirka Kapulicu, i to prvi put kod svoje staje godine 1947. (u ranijim izjavama 1946.), zatim 1949. kada mu je Akrap dao mlijeka, a Kapulica mu predao potvrdu koju je uništio, te treći put u kolovozu 1950. Priznao je i to da je po svome bratu Ivanu Babiću poslao košulju za Mirka Kapulicu, kao i to da ga je 1950. Babić poslao kod Bekavca i Volodera. Akrap je istaknuo da se bojao „da Babić ne bi rekao Kapulici da ja neću da za njega radim, pa da me radi toga on ne bi ubio“.¹⁸⁶ Naveo je i to da je tijekom istrage 25 dana proveo u samici te da je više puta bio vezivan i prisiljavan da duže vrijeme stoji na nogama tijekom preslušavanja, a jednom je dobio i dva šamara.¹⁸⁷

Podatci o Ivanu Botici su ostali zabilježeni u zapisniku sa saslušanja Mirka Kapulice u rujnu 1950. kada je Kapulica Boticu izričito nazvao svojim povjerenikom u Rudi te kazao da je po Babiću Botici poslao deset križarskih potvrda.¹⁸⁸ U zapisniku sa saslušanja od 19. studenog 1950. Ivan Botica, rođen 23. srpnja 1913. u obitelji Joze i Ane u Rudi, kotar Sinj, naveo je da je oženjen

¹⁸² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 7. 12. 1950.

¹⁸³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 7. 12. 1950.

¹⁸⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 31. 12. 1950.

¹⁸⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 17. 1. 1951.

¹⁸⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 2. 3. 1951.

¹⁸⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ante Akrapa, 2. 3. 1951.

¹⁸⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 13. 9. 1950., 19. 9. 1950.

Perom s kojom ima dvoje djece. Godine 1934. odslužio je vojsku, a politički je bio nezainteresiran i na izborima nije glasovao. Između 1935. i 1946. duža je vremenska razdoblja provodio u Češkoj gdje je radio, pa je tako ondje boravio i veći dio Drugog svjetskog rata. U Rudu se vratio 17. svibnja 1946. te se nastavio baviti zemljoradnjom. S križarima se prvi put susreo kod svojih staja u svibnju 1949. kada im je dao hrane, a slučaj iz straha nije prijavio.¹⁸⁹ U zapisniku od 25. studenog 1950. Botica je pojasnio da mu je Kapulica prilikom susreta u svibnju 1949. kazao da će mu kod Ivana Babića ostaviti križarske potvrde koje će mu vrijediti „ako naiđe njegova vojska“.¹⁹⁰ Stoga je u srpnju iste godine otišao do Babića i pitao ga je li Kapulica nešto ostavio za njega, na što mu je Babić predao šest križarskih potvrda koje Botica nije mogao pročitati jer je nepismen. Babić ga je uputio da potvrde podijeli ljudima koji su voljni postati članovima križarske organizacije na što je Botica pristao.¹⁹¹ U izjavi od 16. siječnja 1951. Botica isti događaj datira u svibanj 1949. pa se čini da je posjet u srpnju ustvari bio drugi Botičin posjet Babiću koji je uslijedio nakon što je od Babića dobio poruku da dođe, a Babić mu je tada doista predao potvrde.¹⁹² U kolovozu iste godine Botica je susreo Petra Putnika iz Rude koji je pristao na suradnju i kao novog člana preporučio Stjepana Putnika. Za obojicu je potvrde predao Petru Putniku u listopadu 1949. kada ga je Putnik obavijestio da je želju za suradnjom izrazio i Lovre Putnik, kojemu je Botica dostavio potvrdu u prosincu iste godine ili negdje u siječnju 1950.¹⁹³ S obzirom na to da članstvo nisu proširivali tijekom 1950. godine, križarska organizacija u Rudi spala je na svega četiri člana.¹⁹⁴ Nejasno je jesu li Botičina sjećanja o datumima precizna jer potvrde datira nešto ranije nego ostali sudionici ovih događaja prema čijim je izjavama Kapulica potvrde dostavio vjerojatno u rujnu 1949. U proljeće 1950. Babić je obavijestio Boticu da je Kapulica zatražio da mu se prikupi hrana nakon čega je Petar Putnik dopremio 10 kilograma brašna koje je ostavio u Botičinoj staji. No u izjavi od 16. siječnja 1951. Botica treći susret s Babićem datira u listopad 1950., dakle u razdoblje nakon Kapuličina uhićenja. Ipak, čini se da je također riječ o pogrešci jer u narednom odlomku Botica prepričava već spomenuti susret s Babićem u svibnju 1950. Stoga se u prethodnom zapisu vjerojatno radi o listopadu 1949. Prilikom

¹⁸⁹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Botice, 19. 11. 1950.

¹⁹⁰ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Botice, 25. 11. 1950.

¹⁹¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Botice, 2. 12. 1950.

¹⁹² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Botice, 16. 1. 1951.

¹⁹³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Botice, 2. 12. 1950. Također 16. 1. 1951.

¹⁹⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Botice, 2. 12. 1950.

susreta u svibnju Botica i Babić dogovorili su se poći na Vis kupiti nešto odjeće i rogača, a putovanje su realizirali tijekom istog mjeseca.¹⁹⁵

U iskazu u prostorijama Javnog tužništva Oblasti Dalmacije danom 2. ožujka 1951. Botica je ostao pri svom prethodnom iskazu. Također je istaknuo da postupak prema njemu tijekom istrage nije bio dobar jer je više puta vezivan zbog čega su mu ostale posljedice na lijevoj ruci na kojoj ne osjeća tri prsta. Osim toga je 14 dana proveo u samici te je prisiljavan da prizna članstvo u Kapuličinoj organizaciji. Još je jednom istaknuo da je na suradnju pristao iz straha.¹⁹⁶ U izjavi pred Okružnim sudom u Splitu dana 31. ožujka 1951. Botica je naveo da je Kapuličin posjet prijavio vlastima rekavši:

„sutra dan je k meni došao otac predsjednika odbora Božo Botica i rekao mi ‘da li oni djavli kod tebe sinoć bili’, ja sam mu kazao da jesu. Ja sam njemu kazao da nadje načina da se stvar prijavi. Poslije sam vidio Božu koji mi je kazao da je prijavio svome sinu koji je predsjednik M.N.O. Poslije par dana ja sam po ovome bio ispitivan u UDB-i u našem odboru i kazao sam kako je kod mene bio Kapulica. Iako sam ja ovo prijavio, ja sam uistinu sakupljao nešto hrane i davao potvrde za Kapulicu, jer sam se plašio da se ne povrati i da me ubije.“¹⁹⁷

Botičin branitelj zatražio je da se presluša svjedok Božo Botica pok. Jakova „te da se dobave obavijesti od Mj. NO Ruda na okolnost, da je opt. ad 2/ povodom ove prijave bio i preslušavan, od Petra Ugrina komandira OZN-e u Sinju“, no sudsko vijeće odbilo je ovaj zahtjev.¹⁹⁸ Kako je prethodno navedeno, svi optuženici proglašeni su krivima, a Babić, Akrap i Botica odslužili su kaznu u KPD Lepoglava. Punu kaznu odslužio je jedino Babić kao prvooptuženi u ovoj grupi. Upravo je on bio zaslužan za uhićenje Mirka Kapulice, zadnjeg križara „od imena“, „bandita“ i „junaka“ kojega su zatvarali ustaše, Talijani i partizani, pratili ga Nijemci, ranili četnici te konačno osudili i strijeljali komunisti.¹⁹⁹ O okolnostima Kapuličina uhićenja doznajemo iz zapisnika sa saslušanja Ivana Babića u prostorijama Javnog tužništva dana 22. veljače 1951.:

„Dana 28. VIII. 1950. god.²⁰⁰ pozvan sam od Vojnog ostsjeka u Sinju, te po mom dolasku u Vojni ostsjek odmah sam predan Opunomoćstvu UDB-e u Sinju. Tada sam stavljen u zatvor te su me pitali da li Kapulica dolazi kod mene, ja sam im rekao

¹⁹⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Botice, 16. 1. 1951.

¹⁹⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Botice, 2. 3. 1951.

¹⁹⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik usmene rasprave, 31. 3. 1951.

¹⁹⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik usmene rasprave, 31. 3. 1951.

¹⁹⁹ I. Lučić, *Hrvatska protukomunistička gerila u Bosni i Hercegovini*, 643.

²⁰⁰ U Babićevoj izjavi na Okružnom sudu u Splitu naveden je 20. kolovoza 1950. HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik usmene rasprave, 31. 3. 1951.

da dolazi, oni su mi rekli da ga izručim njima. Medjutim ja sam njima govorio da ja to sam ne mogu nikako, već ako će uz njihovu pomoć i to da oni sa mnom idu kod moje kuće, te da ću ih ja sakriti u mom bunkeru koji se nalazi u mojoj kući, pa da bi ga tako mogli lako uhvatiti. Oni mi nisu vjerovali, te sam im ja garantirao glavom da ako mi dadu pomoć da ćemo ga uhapsiti. Treći dan odnosno noć odveli su me u Split gdje sam prenoćio u zatvoru UDB-e. Tu sam ostao jedan dan i po noći otišao sam za Sinj te su iz Sinja sa mnom otišli još četvorica iz UDB-e, šofer i kapetan kojemu ne znam imena, kod moje kuće. Sa autom smo došli do Tijarice te se kapetan i šofer vratio, a ja sam sa ovom četvoricom otišao mojoj kući. Njih sam ja odmah sakrio u bunker te su u bunkeru stali cijeli dan, a tako isto i po noći su stali u bunkeru, jedino što bi im otvorio vrata da imaju zraka. Tako su stali sedam dana i 7 noći, te je sedmu noć došao Kapulica u moju kuću. Bunker se nalazi ispod mojih stepenica te je Kapulica bio baš na tim stepenicama i moja žena otišla je ovima koji su bili u bunkeru i rekla da čekaju da ću ja sada njega navesti ispred bunkera. Ja sam tako Kapulicu doveo dole ispred bunkera, a ja sam ostao na stepenice i čim je Kapulica došao ispred bunkera, oni su odmah na njega zapucali, ranili ga i on je pao dolje na pod odnosno na zemlju, te su zatim skočili i uhvatili ga. To se dogodilo dana 3. 9. 1950.

Nakon što je Kapulica bio ranjen ja sam njega sa još četvoricom mojih mještana odveo u Donje Voštane, a s nama su ušli takodjer drugovi iz UDB-e.²⁰¹

Dana 6. rujna 1950. oko 21 sat do Babićeve kuće došao je Tadija Kapulica u potrazi za bratom Mirkom. Babić mu je odgovorio da ništa ne zna, ali da je čuo pucnjeve u neposrednoj blizini i da je netko bio ranjen. Tadiji je savjetovao da ne dolazi barem 15 dana da ne bi i on upao u zasjedu nakon čega se on povukao u smjeru Kamešnice.²⁰² U izjavi pred Javnim tužioštvom Oblasti Dalmacije Babić je naveo da bi i Tadiju „bio javio da nije se odmah sutradan on sam predao organima vlasti“.²⁰³

Ovim završava rekonstrukcija djelovanja Kapulićinih jatoka na području Voštana i Rude. Unatoč tomu što pojedini detalji ostaju nejasni, a kronologija događaja donekle konfuzna zbog nepodudaranja pojedinih iskaza, spis Okružnog suda u Splitu predstavlja najdetaljniji izvor o kretanju križarske skupine Mirka Kapulice na spomenutom području. U narednim odlomcima ova će rekonstrukcija biti nadopunjena detaljima iz dodatna dva dosjea za područje Tijarice odakle je bio spomenuti Ante Voloder te sela Korita na padinama Kamešnice.

²⁰¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 22. 2. 1951.

²⁰² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 4. 12. 1950.

²⁰³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 9, Spis 48/51., Zapisnik sa saslušanja Ivana Babića, 22. 2. 1951.

SURADNICI KAPULIČINE SKUPINE KROZ DOSJEE UDB-E: PAVAO POCRNJA I MATE ŠESTO

Kako je prethodno istaknuto, unatoč manjku križarskih dokumenata, ono što se pouzdano može reći jest to da su dodatni podatci o djelovanju Kapuličine skupine u Cetinskoj krajini iznimno skromni te se uz već analizirani spis Okružnog suda u Splitu svode uglavnom na osobne dosjee njegovih jataka Pavla Pocrnje i Mate Šeste zbog čega ih je važno pobliže razmotriti.

Pocrnja je saslušan u prostorijama Opunomoćstva UDB-e za kotar Sinj 12. i 13. siječnja 1951., dakle nedugo nakon zarobljavanja i saslušavanja Mirka Kapulice i jataka iz Voštana. Saslušavao ga je isljednik Mate Leskur, a odgovorivši na opća pitanja, Pocrnja je naveo da je rođen u obitelji pok. Marka i Marte rođene Sabljčić godine 1916. u Tijarici u kotaru Sinj te da je oženjen Stanom Čalušić iz sela Pasića u kotaru Duvno. Tijekom Drugog svjetskog rata Pocrnja je posjetio brata Stipana koji je živio u Zagrebu i koji ga je uvjerio da se priključi ustaškim postrojbama. No Pocrnja je zbog bolesti ubrzo privremeno otpušten iako je ostao u Zagrebu gdje je pomagao bratu koji je došao u posjed židovske trgovine. Navodno je u tom razdoblju počeo pomagati NOP, i to preko Luke Zvonara iz Tomislavgrada. Povratkom kući u kolovozu 1943. navodno je nastavio surađivati s NOP-om, a sredinom listopada 1944. mobiliziran je u partizanske postrojbe u kojima je ostao do kraja 1945. godine nakon čega se kod kuće nastavio baviti poljoprivredom.²⁰⁴ „Kada sam došao iz JA pjevala je omladina u pjesmama, da misli Mirko Kapulica da se neće nositi zvijezdica, isto je pjevala Pocrnja Ljuba i druge djevojke sa njome“, navodi Pocrnja u svojoj izjavi istaknuvši da je o Kapulici čuo i od članova narodnog odbora.²⁰⁵ Pocrnja je također demantirao da je o križarima čuo od trećih osoba uključujući Antu Volodera. Na Leskurovo pitanje o tome koliko je novca dao Voloderu i kada, Pocrnja odgovara: „Ja nikada nisam davao Voloder Anti nikakovog novca niti sam se sa njime sastajao nikada u vezi bande nisam sa njime pričao, niti bilo kakovi razgovor sa njime nisam imao.“²⁰⁶ Na pitanje o poznanicima iz Voštana, Pocrnja je odgovorio da ondje poznaje samo Petra Babića zvanog Pepo, Mirka Parajicu i Stipu Grubišića, predsjednika Mjesnog narodnog odbora u Tijarici.

Ovim je završeno Pocrnjino saslušavanje 12. siječnja 1951. te je nastavljeno sljedećeg jutra u 7 sati. Tog ga je dana ispitivao Ante Miloš dok je Mate Leskur sudjelovao u ulozi zapisničara. Tijekom drugog ispitivanja Pocrnja je dao znatno

²⁰⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Pavla Pocrnje, Zapisnik sa saslušanja 12. 1. 1951.

²⁰⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Pavla Pocrnje, Zapisnik sa saslušanja 12. 1. 1951.

²⁰⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Pavla Pocrnje, Zapisnik sa saslušanja 12. 1. 1951.

drugačije izjave u usporedbi s onima od prvog dana. Tako je na pitanje o Anti Voloderu i križarima Pocrnja odgovorio da mu je Voloder prišao 1948. godine i pitao ga bi li bio voljan pomagati Kapuličine križare u Kamešnici. Pocrnja je pristao i dao mu 100 dinara. Financijsku pomoć je na Voloderov zahtjev pružio i u ljeto 1949. kada je dao 200 dinara iako je Voloder tražio više. Tijekom 1948. ili početkom 1949. također se susreo s Dujom Škarom koji mu je prosljedio Voloderov zahtjev za financijskom pomoći pa mu je Pocrnja dao također 200 dinara. Osim toga, u proljeće 1950. na Voloderov zahtjev odnio je Škari pola kilograma suhog pršuta. Voloder mu je predao potvrdu na kojoj je pisalo da je pomagao križarski pokret od 1948. godine, a potpisao je „Piplica“.²⁰⁷ No vjerojatnije je da je potpis ustvari bio Kapuličin s obzirom na to da je Piplica napustio njegovu skupinu još 1949. nakon čega je Kapulica nastavio potpisivati se u njegovo ime. Moguće je, naravno, da se radilo o ranije izdanoj potvrdi s originalnim Pipličinim potpisom. Kako je prethodno navedeno, Kapulica je Voloderu dao 30 potpisanih potvrda na kojima je Voloder samo trebao nadopisati imena suradnika.²⁰⁸ Nejasno je koliki je broj spomenutih potvrda ostao neiskorišten. Naime, Pocrnja izjavljuje da mu je Voloder naveo ukupno osam suradnika, među kojima je bio i Pocrnja. Prema Voloderovim navodima, ostali suradnici križara na području Tijarice su bili Martin Voloder, Dane Voloder, Frano Voloder, Dane Bradarić, Vlade Vladarić, Ivan Marasović i već spomenuti Duje Škaro.²⁰⁹ Naravno, moguće je da je broj suradnika ranije bio i veći te da se Voloderov popis odnosio na još uvijek aktivne suradnike u proljeće 1950. godine. Čini se da Voloder nije polagao veću pozornost na konspirativnost pa Pocrnja tako ističe da su suradnici znali jedan za drugog jer je „svakome Voloder Ante pričao poimenično koliko nas ima i ko sve pomaže, tako kada bi smo se sreli na putu više puta bi smo razgovarali o bandi“.²¹⁰ Primjetno je da je druga Pocrnjina izjava znatno proširena podacima o njegovim kontaktima s Antom Voloderom kojega je Kapulica spominjao u svojoj izjavi od 13. rujna 1950., kao i imenima ostalih suradnika križara u Voštanima i Tijarici. Stoga je, kao i u prethodnim slučajevima, potrebno upitati se u kakvim je okolnostima dana druga izjava kada je saslušanje nastavljeno u jutarnjim satima narednog dana, odnosno je li tijekom noći Pocrnja bio izložen pritiscima i zlostavljanjima zbog kojih je djelomično promijenio, odnosno nadopunio svoju originalnu izjavu.

²⁰⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Pavla Pocrnje, Zapisnik sa saslušanja 13. 1. 1951.

²⁰⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, kut. 16, Izvadak iz zapisnika o saslušanju Mirka Kapulice (UDB-a Mostar) 13. 9. 1950.

²⁰⁹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Pavla Pocrnje, Zapisnik sa saslušanja 13. 1. 1951.

²¹⁰ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Pavla Pocrnje, Zapisnik sa saslušanja 13. 1. 1951.

Slučaj Mate Šeste rođenog 1898. u obitelji pok. Ivana i Šime rođene Putnik u Koritima je znatno drugačiji od Pocrnjina. Šestino ime spominje se u iskazu Tadije Kapulice od 12. rujna 1950. u kojemu je Tadija naveo da je čuo „gdje pričaju za nekoga Šestu Andriju i Matu, kod kojih su dolazili i snabdjevali ih namirnicama“.²¹¹ Ista se imena spominju i u zapisniku sa saslušanja Mirka Kapulice od 16. rujna 1950. u kojemu je Kapulica naveo da spomenuti imaju u Kamešnici kolibe te je kod njih prvi put navratio 1946. godine i nastavio dolaziti do lipnja 1950. godine. S njime su navraćali Škaro, Piplica, Tadija Kapulica i drugi križari, a osim snabdijevanja hranom, Andrija i Mate Šesto navodno su im prenosili informacije o kretanju vojske.²¹²

No Šesto ipak nije otkriven na temelju citiranih iskaza jer je njegovo ime već odavno bilo poznato organima gonjenja. Naime, Šesto je po prvi put uhićen dana 17. rujna 1949. kada je ispitivan u prostorijama Opunomoćstva UDB-e za kotar Sinj pred isljednikom Petrom Ugrinom i zapisničarem Franom Čurkovićem. Na postavljeno pitanje o kretanju i sastajanju s „bandom“ te ostalim križarskim suradnicima iz Otoka, Korita i okolice, Šesto je odgovorio da o križarima ne zna ništa niti ih je ikada vidio. Saslušanje je prekinuto u 12 sati te je nastavljeno istog dana u nepoznato vrijeme. No istog dana je u prostorijama UDB-e za kotar Sinj izvršeno suočavanje Mate Šeste s njegovim bratom Martinom zbog proturječnosti u njihovim iskazima. Čini se da je Martin ponovio navode iz svog iskaza o posjeti križara Matinoj kući u prosincu 1948. nakon čega je Mate potvrdio navode i priznao da u prvom iskazu nije govorio istinu.²¹³ Tijekom drugog saslušanja, kod Šeste je, kao i kod ranije spominjanih iskaza, primjetan znatno veći broj detalja s priznanjem o suradnji. Ostaje nepoznato je li Mate Šesto u satima između dva saslušanja bio povrgnut nehumanim postupcima, no na temelju pronađenih dokumenata čini se da je promjena iskaza bila potaknuta suočavanjem s bratom Martinom. Šesto je izjavio da je prvi susret s križarima imao u prosincu 1948. kada su u njegovu kuću došla tri „bandita“ tražeći hranu. Večeri se pridružila njegova supruga, brat Martin i Martinova kćerka Pera. Nakon večere križari su otišli u nepoznatom smjeru zaprijetivši Šesti da pod cijenu života nikome ne govori o njihovoj posjeti.²¹⁴ Dana 14. listopada 1949. Opunomoćstvo UDB-e za kotar Sinj je Javnom tužioštvu kotara Sinj podnijelo krivičnu prijavu protiv Mate Šeste u kojoj je navedeno sljedeće:

²¹¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Iz zapisničkog saslušanja Tadije Kapulice, 12. 9. 1950.

²¹² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Iz zapisničkog saslušanja Mirka Kapulice, 16. 9. 1950.

²¹³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Zapisnik o suočenju 17. 9. 1949.

²¹⁴ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Zapisnik sa saslušanja 17. 9. 1949.

„Razbijanjem ustaške vojske u našim krajevima, kao i Bosne i Hercegovine ostao je izvjestan broj odmetnika pod imenom „Križari“ na čelu sa ustaškim banditom odmetnikom „Kapulica Mirkom“, koji se od oslobodjenja, kao i danas kreće na sektoru planine Kamešnice, te selima i zaseocima koja se nalaze na Kamešnici. Sve od oslobodjenja do njegovog hapšenja križari su dolazili kod njegove kuće, kao i staje, koje je on dočekivao, čuvao u kući, hranio ih, te opće pomagao materijalno i moralno. Pored Kapulice kod njega su dolazili i drugi odmetnici, a koji pripadaju njegovoj grupi ili su sa njim u vezi. Pored toga, što su odmetnici više puta kod njega dolazili, on nije nikada prijavio narodnim vlastima, što je jedan od dokaza, da je s njime idealno saradjivao.

U svom prvom saslušanju Šesto Mate se tako kruto držao, da nije htio ništa da prizna. Za to je suočen sa saučesnikom i jatakom bande njegovim bratom Martinom, te je tek tada djelomično priznao i poreko svoju raniju laž, a što je potvrdio u nastavku saslušanja, svoju saradnju sa bandom. Na saslušanju je priznao da je sa banditima bio samo jedan put i to u decembru mjesecu 1948. godine, dok je poznato, da su kod njega, kao i drugih seljaka u njegovom komšiluku odmetnici imali glavno uporište.

U svom iskazu imenovani se brani, da odmetnike nije prijavljivao narodnim vlastima iz razloga, što su mu se zaprijetili da ne smije ih nikome odati, te od straha od njih nije ih odao, a što se ne može uzeti kao njegova odbrana.

Saslušanjem saučesnika i jataka odmetnika njegovog brata Martina, jasno se vidi, da je Šesto Mate zaista saradjivao sa bandom.²¹⁵

No 12. prosinca 1949. Javno tužništvo Oblasti Dalmacije obustavilo je postupak protiv Šeste i donijelo odluku o njegovu puštanju na slobodu s obrazloženjem se je „provedenim izviđajima utvrdilo da je imenovani doista jedne prigode koncem 1948. godine primio u svoju kuću tri naoružana bandita i istima dao večeru“. Ali, kako se Šestina kuća nalazila u planini te nisu postojali dokazi koji bi upućivali na to da je nastavio pomagati križare, odlučeno je da se u njegovu slučaju radi o djelu koje predstavlja „neznatnu društvenu opasnost zbog očigledno malenog značaja i zbog neznatnosti štetnih posljedica“.²¹⁶

Šesta je po drugi put pritvorila UDB-a za kotar Sinj 18. studenog 1950. godine, dakle istog dana kada je Babiću, Botici, Akrapu i Varvodiću određen pritvor. Dana 19. studenog Šesto je saslušan pred isljednikom UDB-e Jakovom Lipetićem i zapisničarom Jovom Vujinovićem te je naveo da je pod istragom već bio tri mjeseca 1949. godine, također zbog suradnje s Mirkom Kapulicom.²¹⁷ Javno tužništvo kotara Sinj produžilo mu je pritvor 21. studenog iste godine jer

²¹⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Krivična prijava od 14. 10. 1949.

²¹⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Rješenje od 12. 12. 1949.

²¹⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Zapisnik sa saslušanja 19. 11. 1950.

je „do sada provedenim isljedjenjem, te priznanjem samoga okrivljenika vidljivo je da postoji opravdana sumnja, da je Šesto Mate p. Ivana pomagao odmetnika Kapulicu i njegovu bandu i time počinio krivično djelo iz čl. 3 t. 14 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države“.²¹⁸ U pritvoru je ostao do početka 1951. Naime, dana 8. siječnja šef Opunomoćstva UDB-e za kotar Sinj Mate Gilić obavijestio je Javno tužništvo u Sinju da „iako djelo za kojega je pozvat na odgovornost ima obilježja krivičnog djela“, ono ipak „ne predstavlja očiglednu društvenu opasnost obzirom na okolnost izvršenja i ličnog učinioca, pa Vas molimo da donesete rješenje o obustavi pritvora i da ga se pusti na slobodu“.²¹⁹ Odlukom Javnog tužništva kotara Sinj, Šesto je narednog dana pušten na slobodu.²²⁰

Podatci iz dosjea Pavla Pocrnje i Mate Šeste znatno su oskudniji od spisa Okružnog suda u Splitu koji se odnosi na skupinu jataka okupljenih oko Ivana Babića. Naročito je siromašan Pocrnjin dosje iz kojega se na temelju sačuvanih spisa može s lakoćom zaključiti da pojedini dokumenti nedostaju, uključujući one koji bi otkrili rezultat istrage. Stoga ostaje nepoznata njegova daljnja sudbina, no unatoč nedostatcima njegov dosje pruža vrijedne podatke za rekonstrukciju mreže Kapulićinih jataka na području Tigarice.

BORBA OPUNOMOĆSTVA UDB-E ZA KOTAR SINJ PROTIV KAPULIČINIH JATAKA: AGENT „MAGLAJ“

Kako je u uvodu naglašeno, već je 1945. uspješnim akcijama KNOJ-a i OZN-e veoma brzo dolazilo do osipanja križarskih skupina čije se djelovanje često svodilo na puko preživljavanje. Naravno, osim vojnih operacija protiv križara, OZN-u, odnosno UDB-u su pomagali suradnici na terenu koji su bili bliski križarskim jatcima, odnosno mještani istih sela, a moguće i članovi istih obitelji. Tako je upravo o Kapulićinoj križarskoj skupini ostao (vjerojatno djelomično) sačuvan „agenturni materijal“ iz 1948. i 1949. godine, i to upravo u osobnom dosjeu Mate Šeste.

O već spomenutom Mati Šesti ostala je sačuvana zabilješka šefa Opunomoćstva UDB-e za kotar Sinj Mate Gilića u kojoj je navedeno da je isti prije i tijekom Drugog svjetskog rata bio politički nezainteresiran i živio je pasivno, a tijekom rata pomagao je NOP kada se to od njega tražilo. Iako je Šesto politički ostao

²¹⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Rješenje 21. 11. 1950.

²¹⁹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Obustava pritvora od 8. 1. 1951.

²²⁰ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Rješenje od 9. 1. 1951.

nezainteresiran i nakon završetka Drugog svjetskog rata, Gilić je ipak zabilježio i sljedeće:

„Kod njega se moglo zapaziti da se povezuje sa ljudima koji su lošeg mišljenja prema današnjem socijalističkom uređenju, sa takovima se stalno može vidjeti prilikom dolaska u Otok. Navedeni je kao čovjek egoista koji gleda samo lične svoje interese. Odnos prema narodnim vlastima ima loš, niti izvršava naredjenja narodnih vlasti, sa njime se imaju poteškoće u sprovođenju svakog zadatka, prilikom predaje vune na otkup u toku ove godine zadnji je predao u cijelom MNO. Vjerski je više religiozan, vidja se više puta da putuje u Sinj i Split.“²²¹

Kako je primjetno iz ove zabilješke, u njoj je naglašena Šestina privrženost Crkvi, no jasno je i to da se Šesto nalazio pod određenim nadzorom zahvaljujući kojemu su UDB-i bili poznati njegovi kontakti i kretanje. Sudeći prema sačuvanim dokumentima u njegovom dosjeu, čini se da su se informacije UDB-e temeljile prvenstveno na agenturnom materijalu prikupljenom uz pomoć jednog doušnika čiji je identitet bio skriven iza kodnog imena „Maglaj“.²²² Iz tog se materijala sa sigurnošću može zaključiti da je bila riječ o ženskoj, i to domaćoj osobi koja je odlično poznavala ljude u selu te zadobila njihovo povjerenje zbog čega su joj mještani često prenosili informacije o križarima. Moguće je, naravno, da je riječ o nekoj od žena koje su križare pomagale hranom, a na suradnju s UDB-om pristale su nakon što su bile otkrivene. Nemoguće je sa sigurnošću donijeti konačan zaključak, no iz materijala je očito da je UDB-a tijekom 1948. i 1949. prikupila veću količinu podataka o Mati Šesti pa ostaje nejasno zbog čega je Javno tužništvo Oblasti Dalmacije odlučilo prekinuti postupak protiv imenovanog, navodno zato jer se njegova suradnja s križarima svela tek na spomenutu večeru s kraja 1948. godine.

Ako je vjerovati agenturnom materijalu, Mate Šesto već je u siječnju 1948. razgovarao u više navrata s Jozom Vuletom kojemu je spomenuo grupu križara koje je vidio u Kamešnici, a kojima je navodno zapovijedao neki bivši ustaški rojnik iz Biska.²²³ No nejasno je o kojoj se skupini radi. Naime, Kapulica se u Kamešnici skrivao još od 1946., a čini se da je jedina poznata križarska skupina koju je predvodio mještanin Biskog bila ona Dane Gačića Barišina koja je osnovana 1945. ili 1946. te je imala šest pripadnika.²²⁴ O Gačićevoj skupini nije sačuvano dovoljno podataka na temelju kojih bi se moglo zaključiti jesu li oni možda bili one na koje je naišao Šesto. Osim toga, Šesto je Vuleti rekao da su kod

²²¹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Zabilješka Mate Gilića.

²²² HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Agenturni materijal.

²²³ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Agenturni materijal.

²²⁴ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 475.

njega i njegova brata Martina Šeste svratila tri križara kojima su oni dali hrane. Ovaj navod podsjeća na dio Šestine izjave o križarima koji su zatražili večeru, no taj se susret zbio u prosincu 1948. Moguće je da je bila riječ o nekom ranijem susretu ili o pogrešci prilikom prijepisa agenturnog materijala. Na temelju jednog drugog upisa, čini se da je sumnja o pogrešci u prijepisu opravdana. Naime, Šima Marinić iz Otoka je pričala doušniku „Maglaju“ da je prije nekoliko dana u Matinu kuću došao neki Stojanac iz Dicma tražeći vezu s Kapulicom. Šesto je preko Ane Vulete pozvao Šimu kojoj je Stojanac pokazao propusnicu nakon čega ga je ona uputila na vezu u Voštanima. Stojanac se vratio nakon tri dana te spomenuo da se sastao s Kapulicom u selu Rašeljke nedaleko Liskovače (Bosna i Hercegovina). Susret „Maglaja“ i Šime Marinić navodno se zbio 12. siječnja 1948. godine.²²⁵ No taj događaj je zabilježen i na drugom mjestu u agenturnom materijalu gdje je navedeno da se to zbilo 12. veljače 1949. Ista zabilješka znatno je proširena drugim detaljima među kojima je najzanimljiviji onaj o zamolbi Šime Marinić da Stojanac Kapulicu obavijesti da vlasti seljacima oduzimaju zemlju i silom tjeraju narod u seljačke radne zadruge (SRZ) s upitom što uraditi povodom tih događaja. Kada se Stojanac, navodno po zanimanju željezničar koji je bio otpušten iz službe iz političkih razloga, vratio sa sastanka s Kapulicom, prenio joj je Kapuličinu poruku koja je glasila: „Svaki onaj, koji ide u SRZ, da će platiti glavom, a povodom oduzimanja zemlje neka se odupru i zemljište ne daju. Čvrsto se držite, jer će ovo biti gotovo do mjeseca aprila ove godine.“²²⁶ Tijekom razgovora sa Šimom Marinić, doušnik „Maglaj“ iskazao je sumnju da će do ikakvih promjena doći. Marinić je na to odgovorila: „Da ti znadeš sve što znam ja, ne bi tako govorila i mislila“, spomenuvši radiostanicu koja je bila zakopana u zemlji u selu Šurkovači između Otoka i Korita.²²⁷

U agenturnom materijalu ostale su sačuvane još tri zabilješke. Prva se odnosi na rujan 1948. kada je Šesto pričao Jozi Vuleti da je dan ranije kod njega bio Kapulica sa sedam križara. Ostale zabilješke datiraju iz travnja 1949. kada je Mate Šesto navodno dobio naređenje od Mirka Kapulice da pošalje suprugu do Ante Vulete u Otok i uputi je u Sinj kod Perice Vulete te dozna je li na slobodu pušten fratar Šušnjara koji je bio zatvoren u Splitu. Perica joj je potvrdio da je fratar pušten, a Ana Vuleta to je prokomentirala rekavši da bi „trebalo ubiti one ženske koje su optužile fratra“.²²⁸ Ovim završava prijepis agenturnog materijala u dosjeu Mate Šeste. Iako identitet doušnika ostaje nepoznat, doista je bila riječ o

²²⁵ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Agenturni materijal.

²²⁶ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Agenturni materijal.

²²⁷ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Agenturni materijal.

²²⁸ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Mate Šesto, Agenturni materijal.

ženi u koju su druge lokalne žene imale povjerenja, no čini se da ona ipak nije bila dio njihova najužeg kruga koji je imao izravan kontakt s Kapuličnim križarima.

ZAKLJUČAK

Unatoč oskudnosti izvora, sačuvani dokumenti predstavljaju važan izvor za proučavanje povijesti križarskih skupina u Dalmaciji te rekonstrukciju njihova kretanja i djelovanja. Ako su podatci jataka i doušnika točni, oni također potvrđuju intenzivnu Kapuličinu djelatnost na sinjskom području između 1948. i 1950. zbog čega ne iznenađuje veći broj križarskih potvrda izdanih njihovim povjerenicima i suradnicima. No, zbog nedostatka arhivskih dokumenata, zasad ipak ostaje nepoznata daljnja sudbina brojnih pomagača Kapuličine mreže na području Cetinske krajine. Velom tajne ostaju obavijeni i njihovi odnosi s drugim križarskim organizacijama, poput na primjer Križarske organizacije srednje Dalmacije koja je 1947. i 1948. djelovala na području od Splita do Livna. Naime, ogrankom te organizacije u Biskom je upravljao Jure Tukić iz Kotlenica (koje danas pripadaju Općini Dugopolje), a koji je kasnije poginuo u križarima zajedno s Jurom Bilanom iz Dicma.²²⁹ Isti se u elaboratu UDB-e pod naslovom „Rekonstrukcija banditizma na području kotara Split“ iz 1962. godine povezuje upravo s Kapulicom zbog čega se može naslutiti da je suradnje svakako bilo.²³⁰ Ovaj podatak upućuje na potrebu daljnjih istraživanja djelovanja križarskih skupina u Dalmaciji i Hercegovini. Unatoč fragmentiranosti i nedostatcima, dokumenti predstavljeni u ovome radu ukazuju na bogatstvo izvora o različitim oblicima protukomunističkog otpora u Dalmaciji nakon završetka Drugog svjetskog rata.

²²⁹ HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Zlate Radović, Zapisnik sa saslušanja Ive Danolić iz Biskog, 7. 7. 1948.

²³⁰ HR-HDA, *SDS RSUP RH*, 015.26. B. MATKOVIĆ, *Split i Srednja Dalmacija*, 521 – 546.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI:

Hrvatski državni arhiv (HR-HDA):HR-HDA, *OZN-a za Hrvatsku*HR-HDA, *CK SKH, Ratno gradivo*HR-HDA, *Služba državne sigurnosti (SDS) RSUP SRH***Državni arhiv u Splitu (HR-DAST):**HR-DAST, *Kotarski NOO Makarska*HR-DAST, *Opunomoćstvo OZN-e pri Komandi splitskog područja*HR-DAST, *Pokrajinski/oblasni komitet KPH za Dalmaciju*HR-DAST, *SUP za Dalmaciju*HR-DAST, *Vojni sud 8. korpusa NOVJ*

LITERATURA:

DELIĆ, Ante, *Djelovanje Ante Pavelića od 1945. do 1953.*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2016.

GAZIN, Hugo, *Pripreme za oslobođenje Splita, Split u Narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941. – 1945.*, Zbornik radova, ur. Miroslav Ćurin, Split, 1981., 453 – 460.

KATALINIĆ, Kazimir, *Od poraza do pobjede. Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990.*, I. sv., Zagreb, 2017.

KRAŠIĆ, Wollfy, *Hrvatski pokret otpora*, Zagreb, 2018.

LUČIĆ, Ivica, *Hrvatska protukomunistička gerila u Bosni i Hercegovini*, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3, Zagreb, 2010., 631 – 669.

MANDIĆ, Hrvoje, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*, doktorska disertacija, Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, 2020.

MATKOVIĆ, Blanka, *Imotska krajina u dokumentima Ozne, Udbe i Narodne milicije (1944. – 1957.)*, *Likvidacije i progoni*, Zagreb, 2017.

MATKOVIĆ, Blanka, *Prilog poznavanju povijesti grada Splita i okolice u poratnom razdoblju (1946. – 1947.): nepoznati detalji iz dosjea Frane Tente*, *Tusculum: časopis za solinske teme*, Vol. 10, No. 1, Solin, 2017., 145 – 160.

MATKOVIĆ, Blanka, *Split i Srednja Dalmacija u dokumentima OZN-e i UDB-e 1944. – 1962.*, *Zarobljenički logori i likvidacije*, Zagreb – Trilj, 2017.

- MATKOVIĆ, Blanka, ŠTIMAC, Stjepan, *Vrgorska krajina, Makarsko primorje i neretvanski kraj u dokumentima OZN-e, UDB-e i Narodne milicije (1944. – 1965.)*, *Likvidacije i progoni*, Zagreb, 2018.
- OBHOĐAŠ, Amir, WERHAS, Mario, DIMITRIJEVIĆ, Bojan, DESPOT, Zvonimir, *Ustaška vojnica, Oružana sila Ustaškog pokreta u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941. – 1945. (Druga knjiga, rujan 1943. – svibanj 1945.)*, Zagreb, 2013.
- RADELIĆ, Zdenko, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, Zagreb, 2011.
- RADELIĆ, Zdenko, *Križari: ustaška gerila 1945. – 1950. – problemi istraživanja, Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, Zagreb, 2000., 5 – 28.
- RADELIĆ, Zdenko, *Povezivanje ustaškog vodstva i križara 1945. – 1947.*, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, Zagreb, 2002., 41 – 69.
- RUPIĆ, Mate, GEIGER, Vladimir, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946.*, *Dokumenti, Dalmacija, Slavonski Brod – Zagreb*, 2011.
- UTOVAC, Darko, *Tajna organizacija Hrvatski oslobodilački pokret (HOP) u Vidu kod Metkovića 1963. godine*, *Politički zatvorenik*, br. 292., srpanj/kolovoz/rujan 2022., 5 – 10.

MREŽNE STRANICE I DRUGI INTERNET IZVORI:

- JONJIĆ, Tomislav, *Organizirani otpor jugoslavenskom komunističkom režimu u Hrvatskoj 1945. – 1953.*, https://www.tomislavjonjic.iz.hr/knjige_otpor.pdf, posjećeno 12. 10. 2022.
- MATKOVIĆ, Blanka, PAŽANIN, Ivan, *Zločini i teror u Dalmaciji 1943.-1948., počinjeni od pripadnika NOV, JA, OZN-e i UDB-e, Dokumenti*, 2011., https://www.academia.edu/1773275/ZLO%C4%8CINI_I_TEROR_U_DALMACIJI_1943.-1948._PO%C4%8CINJENI_OD_PRIPADNIKA_NOV_JA_OZN-e_i_UDB-e_DOKUMENTI_War_Crimes_and_Terror_in_Dalmatia_Between_1943_and_1948...-Documents_, posjećeno 8. 8. 2022.
- Ratna kronika Splita, <http://www.ratnakronikasplita.com/kronika/1944-2>, posjećeno 3. 2. 2022.

Blanka MATKOVIĆ

POST-WAR ANTI-COMMUNIST RESISTANCE: THE ACTIVITIES
OF THE MIRKO KAPULICA'S "GANG" OF TOMISLAVGRAD
IN THE AREA OF THE CETINA REGION

SUMMARY

Although the research of anti-communist resistance is made possible by establishment of multi-party and independent Croatian state in the first post-war years, there is still a modest number of papers dealing with this historiographical topic. The negligible number of preserved documents represents a significant obstacle, although it is possible to at least partially present this still largely secret part of contemporary Croatian history thanks to the available files of individual members of such groups, especially their associates (concealers). A special challenge represents the reconstruction of activities of certain crusader groups, especially those that closely cooperated with crusaders in the territory of Bosnia and Herzegovina. Among them was the crusader group of Mirko Kapulica from Duvno, whose resistance was overcome only with the arrest of Kapulica in 1950. Although his group worked closely with the crusaders from Imotski gathered around Nedjeljko Piplica, this paper focuses on the activities of crusaders of Kapulica in the Cetinska Krajina Region. Namely, Kapulica has developed a wide network of supposedly 120 concealers. Considering the frequent stay of his crusading group on Kamešnica, a mountain on the border between Croatia and Bosnia and Herzegovina, between Sinj and Livno, part of Kapulica's network of concealers operated precisely in the area of Cetinska Krajina. Intensive crusading activity was recorded in that area already during 1945 and from where concealers supported the crusaders who sought shelter in the crags of Kamešnica. Unfortunately, the number of available documents on activities of Kapulica's group in the Sinj area is extremely scarce, and the reconstruction attempt is based on the statement of Kapulica himself and the preserved files of his "concealers" as well as UDBA files that are kept in the fund of the Secretariat for Internal Affairs in the State Archives in Split. Therefore, this paper is based precisely on these sources, and it attempts to analyse the activities of the crusaders in the mentioned area for the first time in Croatian historiography.

Keywords: Second World War, repression, anti-communist resistance, the Cetinska Krajina Region, Herzegovina, crusaders, Mirko Kapulica.